

Občanský a společenskovední základ

NÁBOŽENSTVÍ

Jaromír Schön

Obsah

SLOVO AUTORA.....	6
ÚVOD.....	6
SEZNAM TÉMAT	7
NÁBOŽENSTVÍ / NÁBOŽENSKÁ VÍRA / NÁBOŽENSKÁ PRAXE	8
CO JE NÁBOŽENSTVÍ?	8
LZE DEFINOVAT BOHA?	9
JAK VYSVĚTLUJÍ NÁBOŽENSTVÍ VZTAH BOHA KE SVĚTU?	10
VZTAH ČLOVĚKA K BOHU, NÁBOŽENSKÁ VÍRA	10
JAK SE V NÁBOŽENSKÉ VÍŘE UPLATŇUJE ROZUM?.....	11
JAK SE V NÁBOŽENSKÉ VÍŘE UPLATŇUJE CITOVÉ PROŽÍVÁNÍ?	12
JAK SE V NÁBOŽENSKÉ VÍŘE UPLATŇUJE LIDSKÁ VŮLE?	12
NÁBOŽENSKÁ VÍRA JAKO ZDROJ SMYSLU ŽIVOTA.....	13
Odvaha přijmout boha.....	14
Nebezpečná lhotejnost.....	14
NÁBOŽENSKÁ PRAXE – NÁBOŽENSKÁ SPOLEČENSTVÍ / RITUÁL / MODLITBA / MAGIE	14
Náboženské společenství.....	14
Rituál.....	14
Modlitba.....	14
Magie a šamanismus.....	15
TYOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ / VZNIK NÁBOŽENSTVÍ	17
TYPOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ.....	17
Náboženství teistická a neteistická	17
Náboženství zjevená (prorocká) a mystická	18
Další členění náboženství.....	18
JAK VZNIKLO NÁBOŽENSTVÍ?	19
VÝZKUM NÁBOŽENSTVÍ / NÁBOŽENSTVÍ A VĚDA	20
JAK ZKOUMAT NÁBOŽENSTVÍ?.....	20
Metody používané v religionistice.....	20
Filozofie a teologie.....	20
NÁBOŽENSTVÍ A VĚDA	21
V čem mohou být přírodní vědy pro teologii přínosem?	21
KRITIKA A OBHAJOBA NÁBOŽENSTVÍ / ATEISMUS A TEODICEA	23
KRITIKA NÁBOŽENSTVÍ.....	23
APOLOGIE NÁBOŽENSTVÍ.....	23
ATEISMUS A TEODICEA.....	24
RELIGIOZITA A SEKULARIZACE / SEKTY	26
RELIGIOZITA A SEKULARIZACE.....	26
NOVÁ RELIGIOZITA	26
SEKTY	27
Základní znaky sektářství	27
V čem jsou sekty nebezpečné?	27
Jak se manipulaci sekty bránit?	27
MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG.....	29
POTŘEBA DIALOGU.....	29
MODELY MEZINÁBOŽENSKÝCH VZTAHŮ.....	29
Exkluzivismus.....	29
Inkluzivismus.....	29
Pluralismus.....	29
Nové alternativy	30
KRITIKA I NADĚJE	30
NÁBOŽENSTVÍ SOUČASNÉHO SVĚTA	31
ÚVOD DO JUDAISMU, KŘESŤANSTVÍ A ISLÁMU	33
JUDAISMUS	34
JUDAISMUS V POJMECH.....	34
POSVÁTNÉ TEXTY	34
Tóra, Proroci a Spisy	34
Další zdroje judaismu.....	35
OBSAH ŽIDOVSKÉ BIBLÉ.....	35
Příběh o stvoření světa	35
Příběh o stvoření člověka	36
Příběh o vyhnání z ráje.....	36
ABRAHAMOVSKÁ VÍRA.....	37
DESATERO	37
SMLOUVA – VYVOLENÝ NÁROD	38
JÓB	39

DĚJINY JUDAISMU A ŽIDOVSKÉHO NÁRODA.....	40
Z biblického období (příběhy z období, které popisuje bible)	40
Rabinský judaismus	41
Židovská filozofie a mystika – kabala	41
Náboženská a národní identita; ghetta, pogromy	42
Osvícenství, chasidismus, sionismus	42
Antisemitismus, holocaust – šoa.....	43
Stát Izrael.....	43
NÁBOŽENSKÉ SMĚRY A SEKULÁRNÍ ŽIDÉ.....	44
Z DĚJIN ŽIDŮ NA NAŠEM ÚZEMÍ	44
FILOZOFIE DIALOGU.....	44
MODLITBY, SVÁTKY A SLAVNOSTI, SYMBOLY	45
Modlitby.....	45
Svátky	45
SYMBOLY A NĚKTERÉ SPECIFICKÉ PRVKY NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA	46
Menora	46
Davidův štít (Davidova hvězda)	46
Obřízka; dospělost.....	46
Svatby	47
Stravování	47
Židovské hřbitovy	47
KŘESŤANSTVÍ.....	49
KŘESŤANSTVÍ V POJMECH	49
ŽIVOT A PŮSOBNÍ JEŽÍŠE NAZARETSKÉHO	49
POSVÁTNÉ TEXTY	51
Křesťanská bible.....	51
Složení a obsah Nového zákona	52
OBSAH A SMYSL JEŽÍŠOVA UČENÍ A PŮSOBNÍ.....	52
Boží království	52
Láska k Bohu a k bližním jako hlavní a nová přikázání	53
Tři základní křesťanské ctnosti: víra, naděje a láska	54
Bůh je láska	54
Rovnost všech lidí před Bohem	54
Naplnění Zákona.....	55
EPILOG: SÍLA JEŽÍŠOVY SLABOSTI – SLUŽEBNÍK A VYKUPITEL.....	55
Boží milost	56
ZÁVĚRY K UČENÍ A PŮSOBNÍ JEŽÍŠE	56
PROBLÉMY A KRITIKA JEŽÍŠOVA UČENÍ	56
Náboženství lásky?	56
Nepodmíněná láska, anebo odsuzování?	56
Exkluzivita křesťanství?	56
Z DĚJIN KŘESŤANSTVÍ	57
Vznik a šíření křesťanství	57
Křesťanský středověk.....	58
Apriorní důkaz o existenci Boha	59
Důkaz tzv. pěti cest Tomáše Akvinského	59
Křesťanské řeholní řády	60
Reformace křesťanství.....	60
Protireformace	61
Inkvizice	61
Vývoj křesťanství v novověku	62
Křesťanská teologie a filozofie 20. století.....	62
KŘESŤANSTVÍ V SOUČASNÉM SVĚTĚ A U NÁS	64
Největší křesťanské církve v ČR (podle sčítání lidu z roku 2021)	64
KŘESŤANSKÉ SVÁTKY, SVÁTOSTI, SYMBOLY A PRAXE	64
Křesťanské svátky.....	64
Křesťanské svátosti, náboženská praxe.....	66
Kult svatých	66
Křesťanské symboly	66
VÝZNAM KŘESŤANSTVÍ – PROBLÉMY, DISKUSE	67
ZÁVĚREČNÉ SLOVO KE KŘESŤANSTVÍ A JUDAISMU.....	68
ISLÁM	70
ISLÁM V POJMECH	70
ŽIVOT MUHAMMADA	70
Prorocké vize Muhammada.....	71
VZNEŠENÝ KORÁN.....	71
UČENÍ ISLÁMU	72
VZTAH ISLÁMU K JINÝM NÁBOŽENSTVÍM.....	72
Vztah k judaismu	72
Vztah ke křesťanství	73
Závěrem k učení islámu.....	73
ETIKA ISLÁMU	73
VÝVOJ UČENÍ ISLÁMU.....	74
PĚT „SLOUPŮ“ ISLÁMU, NÁBOŽENSKÁ PRAXE.....	74
Z DĚJIN ISLÁMU	75

Islám v současném světě	75
Islám v České republice	76
ŠARÍ' A, PROBLÉM DŽIHÁDU	76
PROBLÉMY A KRITIKA ISLÁMU	77
HINDUISMUS	79
HINDUISMUS V POJMECH	79
UČENÍ HINDUISMU	80
<i>Brahma a átman</i>	80
<i>Společná myšlenka božské všejednoty</i>	80
<i>Zákon karmy</i>	81
<i>Koloběh znovuzrození a osvobození z koloběhu znovuzrození</i>	81
<i>Svět – kosmologické představy</i>	81
Z DĚJIN HINDUISMU	82
<i>Védské období; vznik upanišad</i>	82
<i>Klasický hinduismus, období eposů a filozofických škol</i>	82
<i>Středověký hinduismus</i>	83
<i>Novověký hinduismus</i>	83
NÁBOŽENSKÁ PRAXE, SYMBOLY	84
BHAGAVADGÍTA (GÍTA)	85
BUDDHISMUS	87
BUDDHISMUS V POJMECH	87
BUDDHŮV ŽIVOT	87
BUDDHOVO UČENÍ	88
ZÁVĚRY, DISKUSE	90
<i>Hodnocení buddhismu</i>	90
Z DĚJIN BUDDHISMU	91
HLAVNÍ PROUDY BUDDHISMU	91
<i>Théravádový buddhismus</i>	91
<i>Mahájánový buddhismus</i>	91
ZEN-BUDDHISMUS	92
FILOZOFICKO-NÁBOŽENSKÉ SYSTÉMY ČÍNY	94
CHARAKTERISTIKA ČÍNSKÉ CIVILIZACE	94
<i>Kniha proměn</i>	95
KONFUCIANISMUS	95
<i>Konfucius – život, doba, dílo</i>	95
<i>Konfuciovo učení, jeho další vývoj a uplatnění</i>	96
TAOISMUS	97
<i>Lao-c' (Starý Mistr; Laozi)</i>	98
<i>Čuang-c' (Mistr Zhuang, Zhuangzi, Zhuang Zhou)</i>	99
EPILOG	100
POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	101

Zdroje a odkazy k doplňkovým informacím uváděným v učebnici

Dostupnost a věrohodnost online zdrojů

Učebnice obsahově postihuje základní učivo nosných témat z oblasti náboženství. Často ovšem odkazuje i na doprovodný studijní či informační materiál dostupný online. Tyto odkazy jsou uváděny v zápatí stránky (na které je objasňována problematika učiva) nebo i v boxech se zajímavostmi a souvislostmi. Mohou mít podobu hypertextového odkazu, výzvy k vyhledání pojmu nebo QR kódu (k jeho načtení se používá softwarová čtečka nainstalovaná v mobilním zařízení). QR kód slouží k pohodlnějšímu načtení obsahu těmito zařízeními. ▼

Nadace Johna Templetona (Templetonova cena): <https://www.templeton.org/>

Rozšiřující informace k pojmu: **Mahátma Gándhí**

V internetovém vyhledávači (např. [Google.com](https://www.google.com/)) zadejte hledaný řetězec: **Mahátma Gándhí**

QR kód

K online zdrojům publikovaným na internetu je nutné přistupovat kriticky. Ne všechny poskytují zcela věrohodné nebo ověřené informace, ať už to jsou online encyklopedie, nebo webové stránky komerčních subjektů či institucí. Vhodné je danou nalezenou informaci ověřit, a to nejlépe z několika dalších na sobě nezávislých online zdrojů. Učebnice na většinu doplňkových online zdrojů odkazuje obecně (formuluje klíčový pojem pro zadání do internetového vyhledávače). Správná volba klíčového pojmu čtenáři umožní najít aktuální online zdroje dostupné v reálném čase. V případě, že se jedná o seriózní online zdroj, u kterého se předpokládá dlouhodobější platnost, je uvedena celá URL adresa (např. <https://www.templeton.org/>).

Slovo autora

Učebnice je určena především středoškolským studentům, mohla by ale zaujmout i širší veřejnost. Obsahuje učivo vzdělávacího oboru Občanský a společenskovední základ RVP pro gymnázia i pro další typy středních škol. Základní učivo je v některých částech prohloubeno a rovněž rozšířeno o významná témata, která představují nabídku pro studenty s hlubším zájmem o náboženské a filozofické otázky.

Předkládané studijní texty jsou koncipovány tak, aby nesloužily jen jako zdroj informací, ale aby na prvním místě motivovaly ke kritickému a samostatnému myšlení a snad i k porozumění a prožití náboženských jevů. I proto jsou výkladové texty často prokládané otázkami i problémy, náměty k diskusi i kritikami.

Jak budeme náboženství zkoumat? Náboženské jevy budeme sledovat z pohledu religionistiky, ale i filozofie, psychologie náboženství a dalších speciálních věd. Uvedené obory zkoumají náboženství jako jev lidský, tedy jako jev podmíněný faktory psychologickými, sociálními a historickými. V učebnici využijeme i poznatky teologie a náboženské filozofie, které vycházejí již z určitých náboženských premis. Vždy však na tuto skutečnost upozorníme. Interdisciplinární přístup, který je v učebnici uplatněn, se snaží poskytnout na náboženství co nejkomplexnější pohled. Učebnice tedy není úvodem do některého z výše uvedených oborů.

Jak jsou texty strukturovány? V úvodu kapitol se seznámíte s jejich obsahem i cíli, v závěru naleznete shrnutí učiva a náměty pro samostatnou práci. Otázky, problémy, diskuse a kritiky slouží k motivaci, evokaci i reflexi učiva. Základní pojmy nebo formulace jsou vyjádřeny tučným písmem. Citace psané kurzívou jsou ohraničeny uvozovkami. Kurzívou bez uvozovek píšeme některé otázky, úkoly, výtahy z textů, parafráze či volné citace.

Autor

Úvod

Motto:

1. *Vytváří náboženství falešný obraz světa a člověka, anebo naše chápání světa prohlubuje a rozšiřuje?*
2. *Deformuje náboženství lidský život a uzavírá jej do nezpochybnitelných pravd a norem, anebo jej naopak naplňuje, obohacuje a otevírá bohu, světu a druhým lidem?*

Náboženství doprovází lidstvo po celé jeho dějiny a významně **se spolupodílí na utváření specifického a jedinečného způsobu lidského bytí**. Otázky, které jsou položeny jako úvodní motto učebnice, však jeho úlohu **problematizují**. Nespěchejme ale prosím s odpověďmi, pokora je zde namístě.

Zkoumání náboženství představuje skutečné dobrodružství, může přinášet radost z poznání, stejně tak ale může uvrhnout studujícího do ještě větší nejistoty a úzkosti. V sázce je totiž příliš mnoho, vždyť náboženství je svázané se základními otázkami lidské existence, a proto se dotýká každého z nás.

Náboženství patří k tématům, která vyvolávají obzvláště silné a protikladné emoce a která jsou až v děsivé míře zatížena předsudky. Různost názorů je přirozená, ale dialogu a porozumění určitě neprospívají konfrontační a militantní postoje jak fanatických zastánců náboženství, tak jejich stejně zapálených odpůrců.

Musí být náboženské téma skutečně tak riskantní a bolestivé? Nemohlo by se stát spíše **šancí k setkání a ke společnému promýšlení základních lidských otázek**? Neodsuzujme se vzájemně a hovořme spolu!

Kvalitu dialogu často sráží neznalost, doslova **náboženský analfabetismus**, který v dnešní době vykazuje nejen mladší generace a nejen nenáboženská část společnosti. Vzdělanost však představuje jen první krok k porozumění. Informace samy o sobě budou „mrtvé“ nebo i zneužitelné, nebudou-li sloužit empatii a dobré vůli.

První část textů se může zdát na první pohled nudná, budeme v ní totiž zkoumat **obecné otázky**: co je náboženství, jak je můžeme studovat apod. Obsahuje však i **výbušná témata**: kritiku a obhajobu náboženství, problematiku religiozity a ateismu, nových náboženských hnutí a sekt i mezináboženského dialogu.

Druhá část je konkrétnější a dobrodružnější, vždyť v ní společně prožijeme vznik, historii i současnost jednotlivých náboženství. Největší pozornost budeme věnovat vlastnímu **obsahu daného náboženství a jeho významu pro člověka i společnost**.

Nemůžeme zůstat jen u neutrálního popisu. Nebudeme však pátrat po „pravém“ nebo nejlepším náboženství. Spíše povedeme diskusi o těch náboženských postojích a hodnotách, které podporují a rozvíjejí lidskost, anebo které ji naopak ohrožují. Náboženství vždy významně ovlivňovala život společnosti. Proto se musíme ptát i na jejich **pozitivní či negativní dopady na úrovni společenské**.

Problémy, diskuse

Rozvíjení lidskosti!? Nejde jen o „krasorečnění“ a prázdné heslo? Co činí člověka lidstější? Úcta a respekt k sobě samému, k druhým lidem, k životu? Odpovědnost za sebe, za druhé i za přírodu? Odmítnutí nihilismu a cynismu? Odpovědné hledání smyslu života?

A co zařadit pod **pozitivní působení v životě společnosti**? Obranu tradičních a univerzálních hodnot? Podporu tolerance vůči jiným kulturám? Rozvoj občanské společnosti, lidských práv a svobod? A lze vůbec určit univerzální kritéria a hodnoty? Nevnášíme do našich ideálů „západní“ normy, které jsou cizí jiným kulturám?

Kterým odpovědím byste dali přednost? Které otázky zpochybníte nebo připojíte?

Seznam témat

1. **Náboženství / náboženská víra / náboženská praxe**
 - Co je náboženství? • Lze definovat boha? • Jak vysvětlují náboženství vztah boha ke světu? • Vztah člověka k bohu, náboženská víra • Jak se v náboženské víře uplatňuje rozum? • Jak se v náboženské víře uplatňuje citové prožívání a vůle?
 - Náboženská víra jako zdroj smyslu života • Náboženská praxe – náboženská společenství / rituál / modlitba / magie
2. **Typologie náboženství – vznik náboženství**
 - Typologie náboženství • Jak vzniklo náboženství?
3. **Výzkum náboženství – náboženství a věda**
 - Jak zkoumat náboženství? • Náboženství a věda
4. **Kritika a obhajoba náboženství – ateismus a teodicea**
 - Kritika náboženství • Apologie náboženství • Ateismus a teodicea
5. **Religiozita a sekularizace / sekty**
 - Religiozita a sekularizace • Nová religiozita • Sekty
6. **Mezináboženský dialog**
 - Potřeba dialogu • Modely mezináboženských vztahů • Kritika i naděje
7. **Náboženství současného světa**
 - Přehled světových náboženství
8. **Úvod do judaismu, křesťanství a islámu**
9. **Judaismus**
 - Judaismus v pojmech • Posvátné texty judaismu • Abrahamovská víra • Desatero • Smlouva – vyvolený národ
 - Jób • Dějiny judaismu a židovského národa • Náboženské směry a sekulární Židé • Z dějin Židů na našem území
 - Filozofie dialogu • Modlitby, svátky a slavnosti, symboly a některé specifické prvky náboženského života
10. **Křesťanství**
 - Křesťanství v pojmech • Život a působení Ježíše Nazaretského • Posvátné texty křesťanství • Obsah a smysl Ježíšova učení a působení • Síla Ježíšovy slabosti – služebník a vykupitel • Závěry k učení a působení Ježíše • Problémy a kritika Ježíšova učení • Z dějin křesťanství • Křesťanství v současném světě a u nás • Křesťanské svátky, svátosti, kulty svatých, symboly, praxe • Význam křesťanství – problémy, diskuse • Závěrečné slovo ke křesťanství a judaismu
11. **Islám**
 - Islám v pojmech • Život Muhammada • Vznešený Korán • Učení islámu • Vztah islámu k jiným náboženstvím
 - Etika islámu • Vývoj učení islámu • Pět „sloupů“ islámu, náboženská praxe • Z dějin islámu • Šari‘a, problém džihádu
 - Problémy a kritika islámu
12. **Hinduismus**
 - Hinduismus v pojmech • Učení hinduismu • Z dějin hinduismu • Náboženská praxe, symboly • Bhagavadgíta (Gíta)
13. **Buddhismus**
 - Buddhismus v pojmech • Buddhův život a učení • Z dějin buddhismu • Hlavní proudy buddhismu (Théravádový buddhismus, Mahájánový buddhismus) • Zen-buddhismus
14. **Filozoficko-náboženské systémy Číny**
 - Charakteristika čínské civilizace • Konfucianismus • Taoismus

SOUVISLOSTI

„Jak vnímám přítomnost boha..?“

„Přítomnost“ boha lze zakoušet různými způsoby, např. **hinduistický myslitel Mahátma Gándhí** vnímá boha prostřednictvím služby člověku:

„Snažím se spatřit boha tím, že sloužím lidstvu, protože vím, že bůh není ani na nebesích, ani na zemi, ale v každém jednotlivci.“¹

¹ PILÁT, Jan. *Mahátma Gándhí*. Praha: Orbis, 1964, s. 57.

Náboženství / náboženská víra / náboženská praxe

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- definovat náboženství a odlišit náboženské jevy od nenáboženských
- vysvětlit některé náboženské představy o bohu
- analyzovat různé aspekty náboženské víry
- odlišit náboženskou víru a náboženské vyznání
- objasnit, co přináší náboženství věřícím lidem
- osvětlit funkce náboženských společenství, rituálů a modliteb
- uvést charakteristické znaky magie a šamanismu a určit, do jaké míry jsou náboženskými jevy

Po prostudování této kapitoly budete vědět:

- co je náboženství; jaké základní představy mají náboženství o bohu
- čím se vyznačuje náboženská víra
- jaký význam má náboženství pro nábožensky založeného člověka
- jaké funkce v náboženské praxi získávají náboženská společenství, rituály a modlitby
- co je to magie a šamanismus

Co je náboženství?

Jednotlivá náboženství představují nesmírně složité a komplexní jevy, které doprovázejí lidstvo po celé jeho dějiny a významně ovlivňují způsob života člověka, lidského společenství a jeho kultury.

Na jedné straně je náboženství záležitostí hluboce niternou a osobní, na straně druhé je jevem sociálním, kulturním a dějinným.

Chceme-li náboženství definovat, nesmíme je redukovat jen na jednu stránku. Je totiž zřejmé, že náboženství není jen pocitem či prožitkem, ale není ani jen rozumovým aktem, není jen činem izolovaného individuálního rozhodnutí, ale ani pouhým „sociálním konstruktem“ či produktem výchovy.

Musíme tedy určit takový znak, který je platný univerzálně pro všechna náboženství a kterým se náboženské jevy odlišují od ostatních. Tímto znakem je **vztah člověka k bohu**.

POJEM

► NÁBOŽNOST

Pojem náboženství byl v češtině odvozen od slova **nábožný** – nábožný člověk je ten, který myslí na boha.

Problém: Mnozí religionisté pojem **bůh** v definici náboženství odmítají využít, protože je spjat s křesťanskými představami o bohu, a hledají proto jiná označení. Příkladem je sousloví **transcendentní skutečnost** (z lat. *transcendere* = přesahovat). Co znamená?

Transcendentní skutečnost je taková skutečnost, která přesahuje nám známý svět, jinými slovy je od něj radikálně odlišná. Tento význam ovšem zastupuje i pojem **bůh**.

SOUVISLOSTI

Chápání pojmů „světský“ a „posvátný“

Rozlišením transcendentního boha a „našeho“ světa se skutečnost jakoby rozdvíjí, polarizuje, a to na **skutečnost „světskou“** (profánní, sekulární) a **skutečnost posvátnou** (sakrační).

- Termín „**sekulární**“ souvisí s lat. *saeculum* = časnost, pozemskost, věk.
- Pojem „**sakrační**“ je odvozen z lat. *sacer* = svatý, posvátný.

Zvláštní **posvátný charakter** získávají určité jevy či aspekty tohoto světa – **čas, prostor, příroda, určitá místa, konkrétní věci nebo texty**. Posvěcování, sakralizace světa a života a rozlišování věcí posvátných a světských patří k základním projevům nábožensky vedeného života.

POJEM

► RELIGIONISTIKA

Jde o vědní obor zabývající se náboženstvím.

Náboženství je vyjádřením vztahu člověka k bohu (k transcendentní skutečnosti).

V učebnici budeme používat především označení **bůh** (příp. bohové, bohyně, božstvo), a to s malým písmenem na počátku v případech, že budeme mluvit o bohu v obecném významu.

Výraz **Bůh** s velkým písmenem na začátku slova bude užíván pouze v souvislosti s konkrétním náboženstvím.

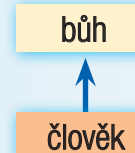
SOUVISLOSTI

Náboženství jako abstraktní a obecný pojem

Dnešní pojem **náboženství** je **pojmem abstraktním a obecným**. Jeho ekvivalentem v latině je podstatné jméno *religio*, jež je odvozeno zřejmě od slovesa *religare*, což znamená (znovu) svázat.

Pokud je uvedený výklad správný, **vystihuje význam latinského i českého pojmu hlavní znak náboženství, totiž svázanost člověka s bohem či vazbu člověka na boha**.

Pojem „bůh“ pod zátěží lidského užívání

ZAJÍMAVOST

Pojem „bůh“ byl nesčetněkrát zneužit, zprofanován a znevažován. Máme jej proto nahradit jiným pojmem? Jak na uvedený problém odpovídá **filozof Martin Buber**?

*„... slovo bůh je zatíženo nejvíc ze všech lidských slov. Žádné nebylo tak po-
špiřováno, tak kritizováno. Právě proto se jej nesmím zřici.“*

*Lidský rod na ně svaloval tíži svého úzkostného života a stlačil je až k zemi; nyní
toto slovo leží v prachu a nese všechnu jeho tíži. Lidský rod se svým nábožen-
ským stranictvím to slovo roztrhal na kusy; lidé pro ně zabíjeli a umírali, nese
všechny otisky jejich prstů, všechnu jejich krev.*

*Kde bych našel slovo jemu rovné, slovo, jímž bych označil to nejvyšší? I kdy-
bych vzal ten nejčistší, nejzářnější pojem z nejtajnější pokladnice filozofů,
přesto bych v něm zachytil jen nezávazný myšlenkový obraz, nikoli však toho,
jež mám na mysli, toho, jež lidský rod ve svém prožívání i umírání uctíval
i ponižoval. ...*

*Jistě, malují tvář dábla a píší pod to slovo „Bůh“; jeden druhého vraždí a říká:
„ve jménu Božím“. Když ale všechn blud a klam zmizí, když mu lidé v nejhlubší
temnotě osamění stanou tvář v tvář, neřekají už „On, on“, nýbrž „Ty, ty“. Když volají „Ty“, mají všichni na mysli to jediné,
a připojí-li k tomu „Bůh“, není snad ten, jež všichni volají, skutečným Bohem ...? Není tím, kdo je slyší? Kdo
je – vyslyší? A není právě proto slovo „Bůh“ slovem volání, slovem, jež se stalo jménem posvěceným na všechny
časy? ... Nesmíme to slovo opustit.“¹*

1 BUBER, Martin. *Temnota Boží*. Přeložil Tomáš Jeníček. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 14-15. ISBN 80-7021-515-1.

SOUVISLOSTI

„Jak vnímám náboženství..?“

Poslechněte si, jak vní-
má podstatu a smysl
náboženství na zákla-
dě své životní a ná-
boženské zkušenosti
XIV. dalajláma Tändzin
Gjamcho. ▶

*„Náboženství může být
synonymem pro hluboké filoz-
ofické hloubání, ale v jádru nábo-
ženství spočívá láska a soucit. ... Dobrou
motivací náboženského jednání je upřímná
myšlenka na blaho druhých. Náboženství
je tu a teď v našem každodenním životě.
Vedeme-li tento život pro blaho světa, je to
znakem náboženského života. To je mé prosté
náboženství. Není třeba chrámů. Není třeba
komplikované filozofie. Vaše vlastní mysl,
vaše vlastní srdce je chrám; vaší filozofií je
prostá laskavost.“⁵*

- **Úkol:** Porovnejte pracovní definici v učebnici s definicemi religionistů I. O. Štampacha, J. Hellera a s předběžným výměrem religionisty J. Waardenburga.

- „Náboženství je vztah člověka k transcendentní skutečnosti.“ (Ivan Odilo Štampach)²*
- „...v náboženství jde o vztah člověka (ať teoretický – v učení, nebo praktický – v etice a kultu) k tomu, co má vůči němu roli boha.“ (Jan Heller)³*
- Jacques Waardenburg předběžně určil náboženství v abstraktní rovině jako orientaci a souhrn náboženství jako systémy orientace. Systém orientace „umožňuje člověku vyznat se, orientovat se v životě a uprostřed světa, a to prostřednictvím smysluplného rámce.“ Jde ovšem o systémy zvláštního druhu, patří k nim např. normy a hodnoty považované za absolutně platné. Náboženství mají „určité mimosvětské, nepodmíněné, ba absolutně platné vztah-
né body, které působí jako dárce smyslu. Náboženské systémy orientace ale působí teprve pak, když je jejich smysl skutečně přijímán jako objektivní, absolutně platný, a tedy evidentní.“ (Jacques Waardenburg)⁴*

Úkol

Diskuse

Lze definovat boha?

Většina náboženství se shoduje v tom, že **bůh je pro člověka tajemstvím**, neboť lidským rozumem ani žádnou výjimečnou zkušeností jej nedokážeme jednoznačně určit nebo definovat. Lze také říci, že bůh a svět jsou radikálně odlišnými skuteč-
nostmi, že bůh nám známý svět „přesahuje“. Pro vyjádření tohoto aspektu se pou-
žívá již uvedený termín **transcendentní**. V témže smyslu můžeme použít představu,
že **bůh je něčím nad námi**, že je zcela jiný či **nadpřirozený** nebo že je **skutečností
jiného řádu**.

Jak tomu ale rozumět? Člověk se snaží věci kolem sebe poznat, ovládnout a vyu-
žít. Bůh je však člověkem neuchopitelný, a to jak z hlediska poznání, tak z hlediska
jednání. Proč? Podle většiny náboženství **existuje naprosto nezávisle na člověku
i tomto světě**. Jinými slovy, **boha nelze vlastnit, nelze s ním manipulovat**. Proto
také všechny představy, ať již abstraktní, nebo „živé“, antropomorfní, které člověk
s bohem spojuje, jsou jen obrazné, metaforické a symbolické, případně analogické.

Podle některých náboženských představ je bůh přes svou radikální jinakost člo-
věku stále nablízku, jako by ho neustále očekával. Člověk se k němu tedy může
v jakékoliv životní situaci obrátit. Lze říci, že bůh je člověku **nekonečně vzdálený
a skrytý**, ale současně je mu i tím **největším možným způsobem blízký**.

2 ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008, s. 30. ISBN 978-80-7367-384-0.

3 HELLER, Jan a MRÁZEK, Milan. *Nástin religionistiky*. Praha: Kalich, 1988, s. 14.

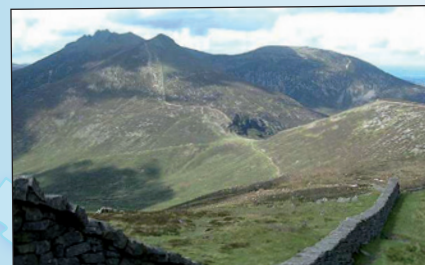
4 WAARDENBURG, Jacques. *Bohové zblízka: systematický úvod do religionistiky*. Přeložil Břetislav Horyna a Dalibor Antalík. Brno: Ústav religionistiky FF MU, 1997, s. 20. ISBN 80-210-1445-8.

5 Jeho Svatost dalajláma. *Jak šířit lásku: rozšiřování okruhu milujících vztahů*. Přeložil Dušan Zbavitel. Praha: Knižní klub, 2007, s. 13–14. ISBN 978-80-242-1793-2.

6 LEWIS, C. S. *Průvodce modlitbou: dopisy Malcolmovi*. Přeložila Helena Weberová. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 13. ISBN 80-7192-224-2.

Výklad vztahu mezi Bohem a člověkem

Tuto dvojznačnost se pokusil vystihnout
irský spisovatel **Clive S. Lewis** (1898–1963):
*„... vztah mezi Bohem a člověkem je sou-
kromější a důvěrnější než vztah mezi dvěma
bližními. To ano, ale zároveň tu v jiném smy-
slu existuje mezi oběma větší vzdálenost.
Přibližujeme se ... k nepředstavitelně
a nesnesitelně Jinému. Měli bychom si být
vědomi ... té nejtěsnější blízkosti i nekoneč-
né zdálenosti zároveň.“⁶*

Na obrázku vidíte krajinu Severního Irska,
která C. S. Lewise inspirovala při psaní jeho
známého díla *Letopisy Narnie*. ▶

Typologie náboženství / vznik náboženství

Po prostudování této kapitoly budete vědět:

- jak se rozdělují náboženství podle různých kritérií
- jak různé teorie vysvětlují vznik náboženství

Co se v kapitole dozvíte

Typologie náboženství

Náboženství představují ve svých konkrétních podobách nesmírně různorodý a pestrobarevný svět. Jak se v nich vyznat, jak je porovnávat? K tomu může posloužit **typologie náboženství**¹.

Typologie náboženství umožňuje odhalit rozdíly a shody mezi jednotlivými náboženstvími a tím také porozumět „jinakosti“ jednotlivých náboženství.

Náboženství teistická a neteistická

Podle pojetí boha nebo bohů lze odlišit **náboženství teistická** a **neteistická**.

1. **Neteistická náboženství** – chápou boha jako něco, tedy jako neosobní sílu, moc, absolutní skutečnost či duchovní základ. Jako **panteismus** (z řec. *pan*, celek) se označuje koncepce, která ztotožňuje boha s celkem skutečnosti.
2. **Teistická náboženství** – v nich je bůh vnímán jako **někdo**, tedy jako **osoba** (lat. *persona*), ke které se může člověk obracet v radosti i smutku, se kterou může rozmlouvat i o těch nejintimnějších věcech, kterou může oslavovat, ale ke které může vznášet i kritické otázky. Krátce, mezi člověkem a bohem může vzniknout osobní, personální vztah.

Uvnitř teismu rozlišujeme **náboženství monoteistická** a **polyteistická**.

a) **Náboženství monoteistická** – konkrétní náboženství vyznává jednoho boha.

b) **Náboženství polyteistická** – v náboženství vystupuje **více bohů**. Jestliže náboženství uznává více bohů, ale uctívá jen jednoho, hovoříme o **henoteismu**.

Některá náboženství obsahují významné **antropomorfní prvky**. Příkladem je **řecké nebo římské náboženství z období antiky**. Bohové jsou v nich sice nesmrtelní, ale podobají se lidem nejen fyzicky, ale i povahovými rysy.

POJEM

► TEISMUS

Pojem pochází z řečtiny, *theos* = bůh.

POJEM

► MONOTEISMUS

Pojem pochází z řečtiny, *monos* = jeden.

POJEM

► POLYTEISMUS

Pojem pochází z řečtiny, *poly* = mnoho.

POJEM

► ANTROPOMORFISMUS

Pojem pochází z řečtiny, *anthropos* = člověk; *morfé* = tvar.

Olympští bohové

ZAJÍMAVOST

Antika je označení **období starověkých dějin Řecka a Říma**. Mezi tři nejmocnější olympské bohy patřili **Zeus, Poseidón a Hádés** – ten však nepobýval s ostatními na posvátné hoře Olymp, ale v podsvětí.

Mezi olympské bohy patří:

Zeus (2. pád **Dia**) – vládce nad bohy i lidmi, ale ne nad osudem,

Poseidón – bůh vod a moří,

Hádés – bůh podsvětí,

Héra – ochránkyně manželství, manželka Dia,

Démétér – bohyně plodnosti země a rolnictví,

Athéna – bohyně moudrosti a vítězné války, ochránkyně spravedlnosti a práva, umění a řemesel; ochranná bohyně Řeků a zejména pak Athénanů,

Hestiá – bohyně rodinného krbu,

Apollón – bůh Slunce a světla, ochránce života, neomylný střelec a věstec, vládce Múz, bohyně umění, nikdo ho nepředčil ve hře na lyru,

Artemis – bohyně Měsíce, přírody a lovu,

Héfaistos – bůh ohně a kovářství,

Áres – bůh války,

Afrodité – bohyně krásy a lásky, mezi její pomocníky patřil bůh lásky **Erós**,

Hermés – posel bohů, bůh poutníků, obchodníků i podvodníků.

Poseidón

Hádés

Héra

Démétér

Athéna

Hestiá

Apollón

Artemis

Héfaistos

Áres

Afrodité

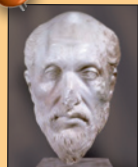
Hermés

Zeus

Rozšiřující informace k pojům: **Olympští bohové**. V internetovém vyhledávači (např. **Google**) zadejte hledaný řetězec: **Titáni / Olympští bohové / Řeční bohové / řecká mytologie**.

OSOBNOST

Plotinos

Filozof **Plotinos** (203–269 n. l.) vycházel ze svých mystických zážitků a při jejich výkladu tvořivě rozvíjel některé platónské myšlenky. Je považován za nejvýznamnějšího představitele **antického novoplatonismu**. **Smyslem lidského života je návrat duše k původnímu božskému zdroji**. Stavu extatického spojení s bohem se dosahuje po určitých stupních: tvoří je odvrát od individuální existence, ctnostný život, očistění duše (řec. **katharsis**), nazírání idejí, sjednocení s božským. Jeho meditace byly vydány pod názvem **Enneady** (čili **Devítky**). Plotinos, a novoplatonismus vůbec, významně ovlivnil křesťanské myslitele – od **A. Augustina** až po **M. Kusánského**.

OSOBNOST

Jan od Kříže

Jan od Kříže (1542–1591), křesťanský mystik španělského původu, patřil s již zmíněnou Terezií z Avily k reformátorům karmelitánského řádu, kladl důraz na asketiku a kontemplaci. Ve svých dílech (**Výstup na horu Karmel, Temná noc**) popisuje obtížnou cestu k mystickému prožívání boží přítomnosti. Během této cesty se věřící může propadat do „temné noci“ nesmyslnosti bytí, zastřené víry a zdánlivého opuštění bohem. Nelehká byla i životní pouť Jana od Kříže, pozdější světec zakusil i vězení a více než nešetné zacházení.

Mýty (báje) – jsou příběhy o významných událostech, které se staly v nějakém neurčitěm čase, většinou jakoby na počátku věků. Mýty osvětlují vznik světa, původ bohů, místo člověka ve světě i jeho vztah k mravním hodnotám, přírodním živlům a bohům. Mýty sice neposkytují objektivní a vědecky doložitelný obraz světa, přesto však mohou obsahovat pravdy s nadčasovou platností. Pro evropskou kulturu i filozofii má mimořádný význam **mytologie řecká**, kterou ztvárnili mimo jiné antičtí řečtí básníci **Homér** a **Hésiodos**.

Náboženství zjevená (prorocká) a mystická

Podle zdroje náboženské zkušenosti i podle vztahu boha ke světu se náboženství dělí na **zjevená (prorocká)** a **mystická**.

1. V náboženstvích zjevených (prorockých) se dává bůh lidem poznat **formou určitých poselství**, a to většinou prostřednictvím určitých jedinců – **proroků**. Přes zakoušenou blízkost boha je zachována zásadní odlišnost boha od tohoto světa. Ke zjeveným a současně i teistickým náboženstvím patří **judaismus, křesťanství a islám**.

2. Náboženství mystická vycházejí **především z niterné zkušenosti**. Cílem mystických prožitků je **navázání bezprostředního vztahu k bohu**. Mystik může dokonce usilovat o sjednocení s bohem či s duchovní – božskou podstatou světa. I v náboženstvích zjevených se významně uplatňují **mystické prvky**, obtížně přijatelná je však pro ně představa sjednocení s bohem.

Jako „**mystické**“ označujeme v běžné řeči **to, co je tajemné, skryté**.

► MYSTICKÝ

POJEM

Termín je odvozen z řečtiny, **myo** = **zavřít (oči)**; přeneseně zavřít oči a nazírat vnitřním zrakem.

Teologický a filozofický exkurz – cesty mystiky...

SOUVISLOSTI

Mystické cesty jsou různé, tvoří je zpravidla několik etap. Mystik musí překonat své sobectví a odstranit svou závislost na světě. Jeho směřování k bohu nebývá přímočaré, často se propadá do temnoty beznaděje, během této zkušenosti však mohou být spáleny všechny překážky, které mu brání v odevzdání se do boží vůle.

Výjimečné osobnosti dospějí až k jakési extázi, během níž **zažívají dotek boha, osvětlení božským světlem a sjednocení s ním**. Východní mystika akcentuje ztotožnění individuálního já s duchovním základem světa, mystická cesta vede k prožití této kosmické všejednoty.

Zkušenost mystické cesty nalezneme **ve všech náboženstvích a také v dějinách filozofického myšlení**. Jako příklad můžeme uvést **křesťanského mystika Jana od Kříže** (1542–1591), **filozofa Plotína** (203–269 n. l.) nebo **mistry taoismu, buddhismu či zen-buddhismu**.

▲ **Meditace, mystika**
– ilustr. obrázek

Další členění náboženství

Pokud vznik a další vývoj náboženství známe, a je tedy doložitelný, hovoříme o **náboženství historickém**, v opačném případě o **náboženství prehistorickém**.

Toto členění se téměř kryje s dělením na **náboženství literární a neliterární**, a to podle existence náboženských textů.

Některá náboženství prehistorická či neliterární se také označují jako **náboženství přírodních, nepísemných národů**.

Poměrně často se do protikladu staví svět Západu a Východu jako dvou odlišných typů kultur i náboženství. Toto rozlišení se však v religionistice neuplatňuje.

Filozofický exkurz – deismus

SOUVISLOSTI

Zvláštní postavení má tzv. **deismus** (z lat. **deus** = **bůh**), který je spíše konceptem filozofickým, neboť je v něm silně omezen vztah člověka k bohu. Deismus je spjat především s epochou osvícenství. **Podle deismu může člověk dospět k poznání boha rozumovou cestou, odmítá tedy nadpřirozené zjevení**. Z poznání řádu přírody a kosmu plyne, že svět musí mít inteligentního stvořitele, jakéhosi „**velkého konstruktéra**“. Ten sice stvořil svět a jeho zákony, avšak do dějin světa nezasahuje.

SOUVISLOSTI

Co vlastně znamená meditace či kontemplace?

- Pojem **meditace** pochází z latiny; **meditatio**, tj. **směřovat ke středu**.
- Druhý pojem **kontemplace** má podobný význam – **ponoření v sebe, rozjímání**.

Meditacemi se rozumí duchovní cvičení, jejichž prostřednictvím má člověk nalézt cestu k sobě a věřící člověk i k bohu. Meditace objevíme v různých obměnách a technikách téměř ve všech kulturách. Ve východních naukách jsou často spojeny s tělesným a dechovým cvičením.

Jak vzniklo náboženství?

V rámci **religionistiky** vzniklo **více teorií**, které se snažily vysvětlit původ náboženství, ale žádná z nich nebyla všeobecně přijata.

Např. podle **evoluční teorie** se náboženství obecně vyvíjeji od jednodušších k vyspělejšímu a komplexnějšímu. Jeden z novějších evolučních modelů naznačuje, že další vývoj náboženství směřuje k náboženské autonomii a k osobním náboženstvím. Náboženskému životu se v pluralitní společnosti otevírá více možností, proto si již žádné náboženství nebude moci nárokovat monopolní postavení.

Podle tzv. **responzivní hypotézy** českého religionisty a teologa **Jana Hellera** vzniká **náboženství ve všech obdobích jako odpověď na otázku po smyslu života**, otázku specificky lidskou, kterou si žádný jiný tvor neklade.

POJEM

► RELIGIONISTIKA

Jde o vědu, která se zabývá studiem náboženství.

POJEM

► RESPONZIVNÍ

Pojem pochází z latiny, *responsio* = odpověď.

SOUVISLOSTI

Původ náboženství podle evoluční teorie

Jako zdroj náboženskosti byl podle evoluční teorie určen nějaký princip či přístup, kterým si lidé „omylem“ vykládali skutečnost. Původ náboženství byl např. shledán v představě duše, duchovních bytostí a posléze bohů. Počátky náboženství byly rovněž spojovány s vírou v nějakou neosobní sílu či s praktikami magie, pomocí nichž se naši předkové snažili ovlivnit skutečnost kolem sebe.

Problém: Je člověk ze své podstaty bytostí náboženskou?

Jen člověk je obdařen takovým stupněm vědomí, který mu umožňuje přemýšlet o smyslu života a světa jako celku. Jen člověk se dokáže vztahovat k něčemu mimo tento svět, k bohu, k posvátnému. Nabízí se proto otázka, zda není náboženskost podstatným rysem lidství, zda není **antropologickou konstantou**. Jakákoliv generalizace je ale ošidná. Ukazuje se, že náboženství je jen jednou z možností, jak lidskému údělu porozumět, a že vedle lidí založených nábožensky budou vždy žít i lidé bez náboženských potřeb. Kromě toho ostré členění lidí na náboženské či nenáboženské je jen pomocné. Ale ať již žijeme s náboženskou vírou, či bez ní, jsme si blíží, než jak se zdá na první pohled, neboť hledajícími jsme všichni.

SOUVISLOSTI

Totemismus; sociologizující pojetí náboženství

Émile Durkheim (1858–1917), francouzský sociolog a zakladatel sociologie náboženství. Podle Durkheima je **totemismus nejstarší formou náboženství**. **Totem** (zvíře i další přírodní prvky) je **viditelnou podobou boha a současně i klanu**. Pojem **totem** pochází z jazyka jednoho severoamerického indiánského etnika.

Durkheim dále vyvodil, že **náboženství je záležitostí výsostně společenskou** – prostřednictvím náboženství působí kolektiv na své členy. Jinými slovy, náboženství nespočívá v nitru člověka, ale jeho zdrojem je společnost („sociologizující“ pojetí náboženství).

Shrnutí kapitoly

- Náboženství teistická chápou boha jako „osobu“. Člení se na **monoteistická** a **polyteistická**.
- Náboženství neteistická boha chápou jako neosobní sílu či duchovní základ.
- Náboženství zjevená (prorocká) vycházejí především ze zjevení boha prostřednictvím proroků. Přes osobní vztah věřícího k bohu zůstává mezi nimi zachován nepřekonatelný rozdíl.
- V **mystických náboženstvích** usiluje věřící o bezprostřední kontakt s bohem nebo o sjednocení s božským základem světa.
- Současné vědy nedokážou dát uspokojivou odpověď na otázku týkající se vzniku náboženství.
- Náboženskost člověka je význačným rysem lidství, pravděpodobně však není znakem univerzálním.

Souhrn

Moje poznámky:

Náměty pro samostatnou práci

1. Jak chápou boha náboženství teistická (polyteistická, monoteistická) a neteistická?
2. Čím se vyznačují náboženství zjevená a mystická?
3. Charakterizujte mýty na příkladu řecké mytologie.
4. Jak vědy vysvětlují vznik náboženství?
5. Je náboženskost univerzálním rysem lidství?

**Náměty a tipy
pro samostatnou
práci**

Kritika a obhajoba náboženství / ateismus a teodicea

Po prostudování této kapitoly budete vědět:

- jaké jsou argumenty kritiků a obhájců náboženství
- co je to ateismus a jaké jsou jeho příčiny
- jaké otázky řeší tzv. teodicea

Kritika náboženství

Podle kritiků náboženství vychází náboženství z nepravdivých představ a vytváří **falešný obraz člověka a světa**.

Člověk proto není schopen poznat a realizovat svoji skutečnou podstatu, odciňuje se sám sobě, podléhá iluzím a otročí cizí, nelidské moci. Z hlediska hypotézy vševědoucího boha je rovněž **znemožněna svoboda lidské vůle**.

Podle marxisticko-leninské ideologie pomáhá náboženství konzervovat nespravedlivý společenský řád a zrazuje utlačované od jejich boje za lepší svět. I proto **Karl Marx** nazval náboženství **opiem lidu**. Mají-li lidé dosáhnout skutečného štěstí, je nutné náboženství zrušit.

Karl Marx

Kritika náboženství upozorňuje oprávněně také na to, že náboženství jsou **zdrojem nesnášenlivosti** a v současné době i **terorismu** a že jejich jménem byl v minulosti **veden bezpočet válek**.

Jako příklad kritiky náboženství uvedeme názory německého filozofa **Friedricha Nietzscheho** (1844–1900), které jsou zkoncentrovány do výkřiku: „**Bůh je mrtev! Bůh zůstane mrtev! A my jsme ho zabili!**“¹

Diskuse, kritika: Jsou postoje Friedricha Nietzscheho humanistické, anebo naopak antihumanistické?

Zdá se, že od nich vedou dvě cesty. Jedna míří k silnému, hrdému a autonomnímu člověku. Druhá ale může skončit v bahně rasismu a nacionalismu, přestože Nietzsche rasistou ani šovinistou nebyl. Dvoznačnost výkladu plyne nejen z nedořečeného, nýbrž i z razantnosti a radikálnosti, s jakou Nietzsche základy starého světa bořil.

Jen málokterý filozof vyvolával tak velký zájem jako právě Nietzsche, jeho slavný výrok – v zajímavém rozšíření – se dokonce objevoval napsaný i na zdech.

Diskuse

„**Bůh je mrtev!**“

Nietzsche

„**Nietzsche je mrtev!**“

Bůh

Jak mu rozumět? Potvrzuje, anebo zpochybňuje správnost tvrzení Nietzscheho?⁴

Apologie náboženství

Apologeti (tedy obhájcí) náboženství naopak **zdůrazňují, že teprve vztah k bohu dotváří člověka, jenž je bez tohoto vztahu neúplný**.

Vztah k bohu totiž přináší člověku nejen pocit a vědomí jistoty a ochrany, ale také mu poskytuje smysl života a nezpochybnitelné hodnoty, které z relativního světa nemůže čerpat.

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- formulovat některé argumenty pro a proti náboženství
- odhalit některé příčiny, které vedou k ateismu
- osvětlit problematiku teodiceje

POJEM

TERORISMUS

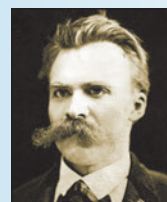
Pojem pochází z latiny, *terrere* = nahánět strach, děsit.

SOUVISLOSTI

Nietzscheho kritika klamných představ

„*Nejsem člověk, jsem dynamit*“² řekl o sobě Nietzsche, jehož dílo má vskutku povahu trhavy. Snad žádný jiný filozof nepodnikl tak ničivý útok na primární zdroje myšlení Evropy. Nietzsche byl totiž přesvědčen

F. Nietzsche

o tom, že základy evropské civilizace stojí na klamných představách, které omezují tvořivé síly lidského druhu. Proto jako své „řemeslo“ označil kácení a ničení „bůžků“, falešných ideálů a hodnot.

Jak tento program zdůvodnil? Existuje jen tento svět a v jeho chaotické hře lze objevit jen dvě zákonitosti: **věčný návrat všeho a vůle k moci**. Vůle k moci je principem života a hnací silou, která směřuje člověka k jeho vyšší formě: **k nadčlověku**. Proto Nietzsche slavnostně volá: „*Hlásám vám nadčlověka. Člověk je cosi, co má být překonáno. ... Nadčlověk je smysl země. ... nevěřte těm, kdož vám mluví o nadpozemských nadějích!*“³

Vše, co pohyb k nadčlověku podporuje, je proto dobré – pudovost, životní síla, nezávislost či odpovědnost. Všeho, co jej oslabuje, se máme nemilosrdně zbavit, a to jak falešné představy boha, tak i křesťanské lásky k bližním, která jen zakrývá zášť slabých k silným.

Na počátku ledna roku 1879 došlo na náměstí v Turíně ke zvláštní epizodě: když Nietzsche vyšel z domu, uviděl drožkáře týrajícího koně. On, jenž odsuzoval soucit, se s nářkem vrhl koni kolem krku a zhroutil se. Od této události již nežil Nietzsche při jasném vědomí.

1 NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Přeložila Věra Koubková. Praha: Aurora, 2001, s. 114.
2 NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. Přeložil Ladislav Benyovszky. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 149.
3 NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Přeložil Otokar Fischer. Praha: Odeon, 1967, s. 25.
4 FRIEDMAN, Richard Elliott. *Mizení Boha*. Přeložil Jiří Rambousek. Praha: Argo, 1999, s. 159. ISBN 80-7203-247-X.

Religiozita a sekularizace / sekty

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- vysvětlit vybrané dějinné, společenské a psychologické souvislosti religiozity, nástupu sekularizace a vzniku nových náboženských hnutí
- určit sociální skupiny, které vykazují chování sekt

POJEM

► SEKULARIZACE

Pojem pochází z latiny, *saeculum* = věk, časnost.

SOUVISLOSTI

Religiozita ve společnosti

Sociologické výzkumy vykazují výrazně odlišné hodnoty religiozity v jednotlivých zemích, které se pohybují v rozmezí přibližně od 20 % do 90 %.

Byla také zjištěna vyšší religiozita u žen.

O rozdílech podle pohlaví svědčí i zjištěné podíly respondentů, kteří se nikdy nemodlí. Žádná současná sociologická teorie nedokáže uvedené rozdíly podle pohlaví plně vysvětlit.¹

Hodnoty religiozity v jednotlivých zemích včetně ČR naleznete na s. 28.

SOUVISLOSTI

New Age (Nový věk)

New Age je příkladem nového a současně nespojitě specifického nábožensko-duchovního hnutí druhé poloviny 20. století.

Je ovšem otázkou, zda není hnutím spíše kvazináboženským. Nemá sjednocující organizaci ani oficiálně přijatou nauku, hnutí tvoří široký proud aktivit různých skupin i jednotlivců.

Nosnou myšlenkou New Age je přesvědčení, že dochází ke kvalitativní proměně chápání i prožívání světa a života.

Stará epocha ve znamení Ryb přechází do nové a lepší epochy Vodnáře. Mechanistický a dualistický pohled na svět (dualistický znamená, že dění je vysvětlováno pomocí střetu dvou protikladných principů) je nahrazován pojetím holistickým (celostním) a ekologickým, které propojuje spiritualitu s vědou, ekonomikou i politikou. Bůh je chápán většinou panteisticky, člověk má žít duchovně, zdravě, v souladu s přírodou a rozvíjet své schopnosti a síly.

Po prostudování této kapitoly budete vědět:

- jaký je význam pojmů religiozita, sekularizace a nová religiozita či nová náboženská hnutí
- čím se sekty vyznačují a v čem jsou nebezpečné

Religiozita a sekularizace

Religiozitou se rozumí rozšíření a působení náboženství ve společnosti.

V některých částech světa a zejména pak v Evropě došlo v novověku k výraznému oslabení významu náboženství.

Proces zesvětštění společnosti a života lidí se označuje termínem **sekularizace**.

K příčinám sekularizace patří **mohutný vědeckotechnický rozvoj**. Na jedné straně věda vysvětluje svět bez náboženských představ – jinými slovy, *pro pochopení světa se bez hypotézy boha obejdeme* (Pierre Laplace, 1749–1827, francouzský astronom), na druhé straně poskytuje technika nástroje k ovládnutí reality – řečeno ve zkratce, *vědění je moc* (Francis Bacon, 1561–1626, anglický filozof).

Proces sekularizace je rovněž posilován **relativizací tradičních náboženství**, která souvisí s pluralizací společnosti a s poznáváním odlišných kultur a náboženství. Nový pohled na svět a moderní životní styl pak oslabuje smysl pro náboženskost vůbec a vede část populace až k náboženské lhostejnosti. Člověk bez náboženského prožívání a jednání se zaměřuje na pozemské dění, na tento čas, jinými slovy, vede svůj život bez vztahu k něčemu zcela jinému, nadsvětškému, věčnému.

Předpovědi o zániku náboženství se však nenaplnily, ukázalo se, že ústup náboženství byl jen zdánlivý a neplatil zejména pro neevropské země. V posledních přibližně padesáti letech jsme svědky náboženského oživení, „nové religiozity“ i opětovného vstupu náboženství do veřejné sféry, i když ne ve všech částech světa.

Nová religiozita

Intenzivně vedený náboženský a duchovní život bývá často provázen vznikem nových náboženství nebo obrodních hnutí v již zavedených (etablovaných) náboženstvích.

Pro nově vzniklé náboženské směry se používá název **nová náboženská hnutí, nová religiozita, alternativní náboženství** či **alternativní spiritualita**. Pozor, nepřesným pojmenováním je název sekta.

K motivům náboženského oživení patří dále hledání autentického náboženského či spirituálního prožitku i **vytváření nové náboženské identity a nového životního stylu**. Vznik něčeho nového se obvykle vyznačuje **radikalitou**, od níž není nikdy daleko ke konfliktům a k nepřátelství mezi „novým“ a „starým“, tedy již společensky uznaným. A jinak tomu bylo a je i v případě nově vznikajících náboženských hnutí.

Nová náboženská hnutí jsou „nová“ jen relativně, nepřinášejí totiž zcela nové ideje, nýbrž se většinou inspiroují východními náboženstvími, myšlenkami tradičních náboženství či esoterickými (tajnými) naukami evropské tradice. Proto je u nich častá tzv. **synkreze**, tedy **sdílení či míšení myšlenek a prvků různých náboženství**, a **eklekticismus**, tj. **vybírání a spojování myšlenek různých učení**.

- Úkol:** Připravte krátké referáty o některých „nových náboženských hnutích“, která vás zaujala – ať již pozitivně, či negativně. Doporučujeme publikace Z. Vojtíška, I. O. Štampacha a Ch. Partridge (viz literatura).

Úkol

¹ NEŠPOR, Zdeněk – VÁCLAVÍK, David et al. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: SLON, 2008, s. 198–203. ISBN 978-80-86429-92-2. (Zdroj: ISSP 1998, International Social Survey Programme).

Náboženství v supermarketu? ¹

ZAJÍMAVOST

V posledních letech je patrná ještě jedna tendence: **roste poptávka po různých náboženských, duchovních a léčitelských službách**, v nichž se uplatňují náboženské prostředky, ale **bez vazby na členství v náboženském společenství**.

Zájemci o tyto služby se pak mohou stát klienty i více středisek, což odráží mj. i **klima postmoderní doby**, v níž se silně prosazuje **komerce, konzumace a touha vše ochutnat, vyzkoušet a prožít** – sice někdy bez většího úsilí, ale také bez fanatismu a snahy spasit svět za každou cenu.

Sekty

Při vyslovení slova **sekta** většina lidí zbystří, neboť je pro ně znamením něčeho nebezpečného. Význam pojmu přitom neměl vždy negativní význam. Často se ale zneužíval pro označení (stigmatizaci) skupin, které se oddělily od hlavního proudu náboženství nebo se výrazně odlišovaly od většinové společnosti.

I proto je důležité stanovit konkrétní znaky, pomocí nichž by se mohly sekty identifikovat. Ve svém *Přehledu religionistiky* uvádí I. O. Štampach čtyři základní znaky:

- autoritářství,
- fundamentalismus,
- uzavřenost,
- selekce informací.

Základní znaky sektářství

1. **Autoritářství** – sekta je řízena centrálně a autoritativně. V čele stojí zpravidla **charismatický vůdce**. Demonstruje se často jako člověk s mimořádnými schopnostmi, někdy se dokonce pasuje do role nového „spasitele“ povoláného k záchraně lidstva nebo své skupiny.
2. **Fundamentalismus** – sekta se opírá o určité základní pravdy, které jsou pro členy závazné a nezpochybnitelné.
3. **Uzavřenost** – skupina se sektářskými znaky je **uzavřená, a to prostorově, fyzicky i z hlediska informací**. Uzavřenost zdůvodňuje sekta tím, že chrání své členy před „zlým venkovním světem“, může dokonce proklamat jejich záchranu při konci světa.
4. **Selekce informací** – skupina **filtruje, cenzuruje informace zevnitř ven i naopak**. Kontrolu zdůvodňuje ochranou svých členů a utajením své nauky, ve skutečnosti jí neinformovanost a zkreslování údajů vytváří lepší podmínky pro ovládání svých členů.

K sektám se připojují jak lidé mladí, životně nezkušení, sociálně nebo osobnostně nezralí, tak i lidé v kritických nebo přelomových fázích života, tedy ve středním nebo vyšším věku. Častým motivem bývá touha po novém duchovním životě a životním stylu nebo prostě po něčem mimořádném a netradičním.

Sekta svou nauku prezentuje v opozici vůči tradičním náboženstvím i většinové společnosti. Zdůrazňuje, že jako jediná hlásá pravdu, zatímco ostatní žijí v bludu. I proto sekta vystupuje sebejistě a elitářsky.

V čem jsou sekty nebezpečné?

Sekty se svými členy manipulují, ohrožují jejich zdravý psychický, sociální, ale i náboženský vývoj, případně zneužívají jejich majetek. Jsou známy i extrémní případy, v nichž **sekty dohnaly své členy až k sebevraždě**.

Jak se manipulaci sekty bránit?

Lze se mimo jiné bránit kritickým myšlením a pochybováním, studiem, získáváním objektivních informací. Pokud je člen sekty na jejím životě silně vnitřně zainteresován, bývá velmi obtížné jej z vlivu sekty vymanit.

POJEM

► FUNDAMENTALISMUS

Pojem pochází z latiny, *fundamentum* = základ.

SOUVISLOSTI

Podstata fundamentalismu

Pojmem **fundamentalismus** označujeme obecně snahu o **návrat k původním a tradičním základům, fundamentům**. V tomto smyslu není na fundamentalismu nic zásadně negativního. Přesto je v dnešní době vnímán jako velmi nebezpečný jev. Proč?

Pokud je spojen s **fanatismem**, pak se obrana vlastní kultury a tradice může proměnit v nenávisť a agresi vůči jiným názorům, náboženstvím a kulturám.

Fundamentalistické tendence se objevují ve většině náboženství, ale mohou se prosadit i mimo ně, příkladem je oblast politiky.

Pojem fundamentalismus byl původně použit na počátku 20. století v **křesťanském protestantském hnutí**, které požadovalo upevnění víry v tradiční dogmata a v neomylnost bible. Byl vlastně obrannou reakcí na jejich zpochybňování a relativizaci.

▲ Adolf Hitler proslul svými fanatickými projevy...

Z DĚJIN

Extrémní podoby náboženského sektářství I.

K nejtragičtějším událostem nábožensko-politických hnutí 20. století patří **hromadná sebevražda** (u mnohých vynucená) více než **devíti set členů sekty Svatyně lidu** v roce **1978** v odlehlé oblasti **Guayany**, do které se sekta přemístila ze Spojených států. **James Warren Jones**, její zakladatel, se pasoval do role proroka a spasitele. Jeho učení bylo směsí různorodých představ, myšlenky o rovnosti lidí a o budoucí harmonii se mísily s představami o konci světa vyvolaném válkou. **Příčiny tragédie** tkvěly především v **rozporuplné a zřejmě psychopatické osobnosti jejího zakladatele** a v jeho schopnosti **manipulovat s lidmi**.

Den největší hromadné sebevraždy:

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10019982/den-nejvetsi-hromadne-sebevrazdy-modernich-dejin-18-listopad-1978>

9:05

Rozšiřující informace k pojmům: **sekta / fundamentalismus**. V internetovém vyhledávači (např. Google) zadejte názvy těchto pojmů.

1 LYON, David. *Ježíš v Disneylandu: náboženství v postmoderní době*. Přeložila Petra Vlčková. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0941-6.

Náboženství současného světa

Po prostudování této kapitoly budete vědět:

- jak jsou rozšířena nejvýznamnější náboženství současného světa

Co se v kapitole dozvíte

Úvod

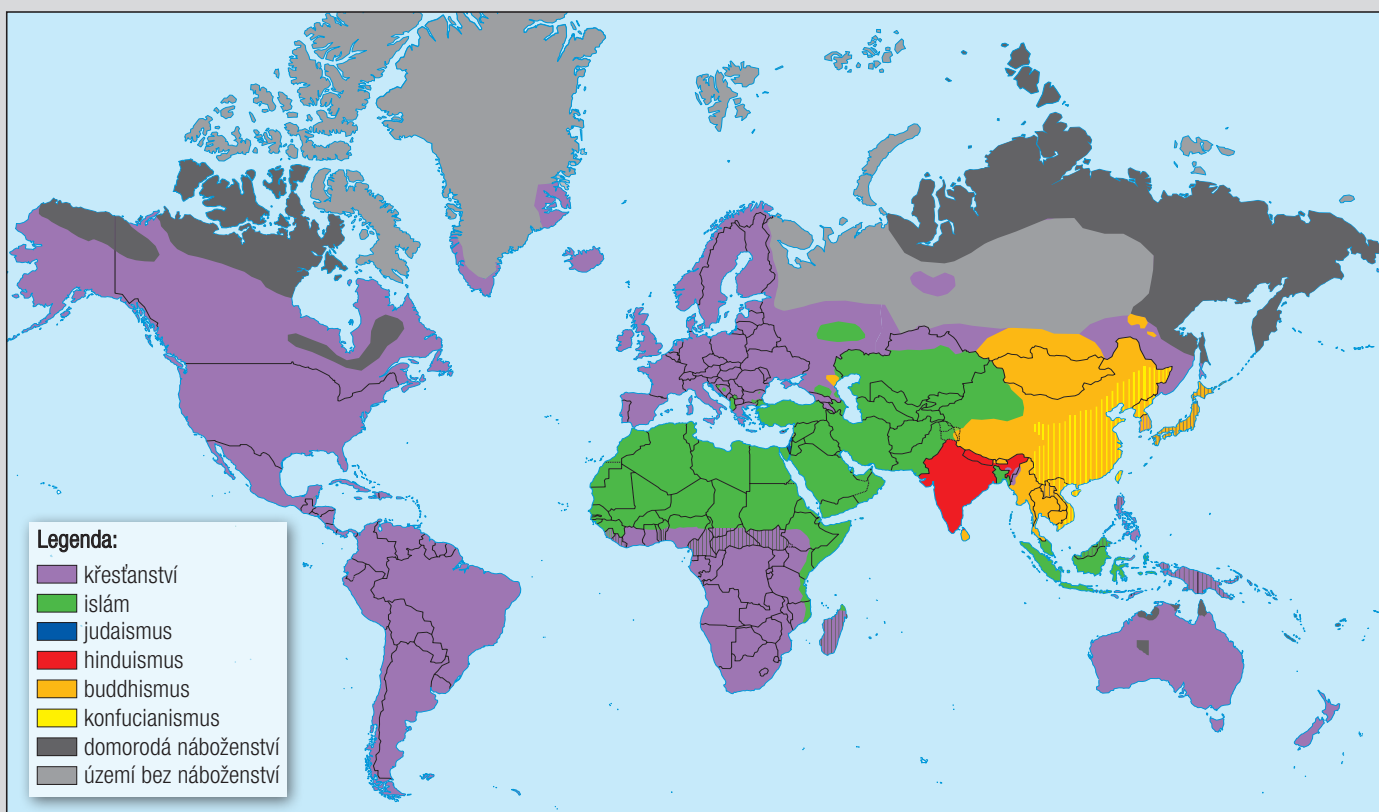
Svět nikdy nebyl a ani dnes není homogenním a jednobarevným celkem. Tvoří jej různorodé kultury a subkultury, jejichž způsob myšlení a života je modifikován mimo jiné i náboženskými představami. V této učebnici se zaměříme jen na ta náboženství, která patří v současném světě k nejrozšířenějším a z výše uvedeného hlediska i k nejvlivnějším. Vzhledem k dějinám naší kultury budeme největší pozornost věnovat **judaismu a křesťanství**.

Na následujícím obrázku vidíte mapu zobrazující rozšíření hlavních světových náboženství v současném světě. ▼

Budete pak umět:

- určit hlavní světová náboženství a jejich rozšíření ve světě

Hlavní světová náboženství¹

Judaismus je náboženství židovského národa. Přestože zůstal převážně národním náboženstvím, vyskytuje se v důsledku rozptýlení židovského národa po celém světě. Na judaismus navazuje jedinečným způsobem křesťanství a islám. Poznání judaismu je proto nutným předpokladem i pro porozumění křesťanství a islámu.

Křesťanství se sice zrodilo v židovském náboženství, avšak nezůstalo v něm uzavřeno. Jako univerzální náboženství se šířilo mezi všemi národy. Ve středověku bylo bytostně spjata s dějinami Evropy a později i Ameriky. Proto se někdy hovoří o **křesťanském Západu**. Postupně proniklo i do dalších světadílů.

Zvláštní postavení má **islám**. Navazuje sice na monoteismus judaismu, představuje ale naprosto svébytné náboženství. Zpočátku se šířil mezi arabským obyvatelstvem, avšak vzhledem ke svému univerzálnímu charakteru byl přijat

SOUVISLOSTI

Myšlenkové a náboženské zdroje západní civilizace

S představami boha pracovala i **řecká filozofie**, vyvodila je však racionální cestou. Svou snahou o vysvětlení skutečnosti pouhým rozumem vytvořila předpoklady pro vznik vědeckého poznávání skutečnosti. Argumentace řecké, resp. antické filozofie využila i křesťanská teologie a později i teologie islámská a židovská. Hledají-li se základní **kulturní, myšlenkové a náboženské zdroje západní civilizace**, pak se oprávněně uvádí **řecká filozofie a židovsko-křesťanské tradice**.

1 Srv. ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Na nových stezkách ducha: Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 27–40. ISBN 978-80-7429-060-2. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Náboženství_ve_světě>

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- určit písemné zdroje judaismu
- interpretovat některé biblické příběhy
- vysvětlit významné události z dějin židovského národa
- určit základní charakteristiku judaismu

POJEM

JUDAISTIKA

Jde o vědní obor, který se zabývá dějinami, kulturou a náboženstvím židovského národa.

SOUVISLOSTI

Tenach

Na následujícím obrázku vidíte řadu **svitků hebrejské bible** (tedy **Tenach**); hebrejština patří (stejně jako aramejština a arabština) k semitským jazykům. ▼

POJEM

KÁNON

Pojem pochází z řečtiny, **kanón** = norma, pravidlo, rákosová hůlka jako měřidlo. Má více významů, v náboženství představuje **závazný soubor posvátných spisů**.

POJEM

DIASPORA

Pojem se obvykle používá pro společenství lidí, kteří žijí rozptýleně v rámci jiného společenství.

Judaismus

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- posvátné texty judaismu
- vybrané příběhy z židovských Svatých knih
- základní znaky a stručné dějiny judaismu

Judaismus v pojmech

- Pojem **judaismus** je odvozen od slova **Juda**, což je jméno jednoho z židovských kmenů. V něm má původ i pojmenování etnika v českém jazyce – **Židé**. Pokud se použije jméno s malým písmenem na začátku, má se na mysli příslušnost k náboženství. Náboženský a etnický význam jména se však často ztotožňuje.
- **Biblickým jménem** pro židovský národ a částečně i zemi je **Izrael (Izraelité)**, a to podle jména jednoho z židovských patriarchů. Dnes je i **součástí názvu státu: Stát Izrael (a obyvatelé Izraelci)**.
- V **posvátných textech judaismu** se setkáme s **různými jmény Boha**, nejposvátnějším je jméno **Jahve**.

Posvátné texty

Základním písemným pramenem židovského náboženství jsou **tři skupiny knih**, které se nazývají **Tóra, Proroci a Spisy**. Z jejich hebrejských názvů je odvozena zkratka **Tenach** (či **Tanach**).

Jinými názvy jsou: **Písmo svaté, Svaté knihy** či **Kniha knih**, případně **židovská či hebrejská bible** (z řečtiny, **ta biblia** = knihy). Knihy byly napsány v hebrejštině, menší části v aramejštině.

Tóra, Proroci a Spisy (Tenach)

- **Tóra** – obsahuje **Pět knih Mojžíšových** (z řečtiny je odvozen název **Pentateuch**). Tóra znamená vodítko či učení, obvykle se překládá jako **Zákon**.
- **Proroci** – Jozue, Soudců, Samuelova, Královská, Izajáš, Jeremjáš, Ezechiel a „Dvanáct“ proroků.
- **Spisy** – Žalmy, Jób, Přísloví, Rút, Píseň písní, Kazatel, Pláč, Ester, Daniel, Ezdráš-Nehemjáš, Letopisy.

Knihy židovské bible byly sepsány v průběhu 1. tisíciletí před naším letopočtem.

Tóra byla úplná na konci 5. st. př. n. l. Ke **kanonizaci** všech knih židovské bible se dospělo **na konci 1. století n. l.** (nebo během prvních století n. l.) – tento tzv. **palestinský kánon** je uznaným kánónem judaismu.

Texty, které slouží jako norma, se obecně označují termínem **kánon**.

SOUVISLOSTI

Septuaginta

Již ve 3.–2. st. př. n. l. provedlo **výběr z knih a jejich překlad do řečtiny** údajně **72 židovských učenců v Alexandrii**. Tato verze v řečtině pod názvem **Septuaginta** byla určena Židům v **diaspoře**. Obsahovala více knih a v jiném uspořádání než pozdější palestinský kánon a přejala ji i prvotní křesťanská církev.

Na obrázku vpravo vidíte ukázkou textu ze **Septuaginty**. ►

Rozšiřující informace k pojům: **Tenach / Tóra / Palestinský kánon / Septuaginta / diaspora (židovská diaspora) / Talmud**. V internetovém vyhledávací (např. **Google**) zadejte hledaný pojem: **Tenach (Tanach) / Tóra / Palestinský kánon / Septuaginta / diaspora / Talmud**.

▲ Stoupenec ortodoxního směru judaismu při modlitbách u Západní zdi, ilustrační obrázek.

Náboženské směry a sekulární Židé

S určitým zjednodušením můžeme rozlišit v současném judaismu **tři základní náboženské směry: reformní (liberální), ortodoxní a konzervativní**, a to mj. podle názoru na božský původ **Tóry** a dodržování náboženských předpisů.

- **Ortodoxní směr judaismu** – dominantní proud v Izraeli, který lpí na přísném dodržování tradic a pravidel. **Tóra** je pro něj pramenem autoritativních pravd zjevných Bohem. Příslušníky tohoto směru judaismu poznáme i podle vnějších znaků (dlouhý plášť kaftan, klobouk, vousy, pejzy).
- **Reformní směr judaismu** – pro něj je život podle mravních nároků judaismu důležitější než dodržování příkazů. Reformoval bohoslužby, které probíhají v národních jazycích, zrovnoprávnil postavení žen v náboženském životě. Vznikl sice v Evropě, ale v současné době má nejsilnější pozice ve Spojených státech.
- **Konzervativní směr judaismu** – představuje střední cestu. Klade větší důraz na tradici než reformisté, stejně jako reformní směr považuje **Tóru** sice za dílo inspirované Bohem, ale historicky podmíněné. Největší zastoupení má rovněž v USA.

Vedle náboženských směrů představují velkou skupinu **sekulární Židé**, ale to neznamená, že musí být ateisty. Jsou zpravidla kritičtí vůči ultraortodoxnímu pojetí judaismu, mnoho z nich se však **identifikuje s židovstvím jakožto dějinným a politickým fenoménem**.

Z dějin Židů na našem území

Židé u nás žili již od 9. či 10. století. Reakce většinové společnosti vůči nim byla obdobná jako v jiných zemích. Široce sledovanou kauzou se stal **soudní proces** z přelomu 19. a 20. století, a to s **Leopoldem Hilsnerem**, jenž by obviněn z rituální vraždy (tzv. **hilsneriáda**). Kriticky a neohroženě se ke zmanipulované kauze postavil i T. G. Masaryk, v té době profesor Karlovy univerzity.

Důležitým zlomem v židovských dějinách u nás se stala **ústava z roku 1867**, která **Židům zaručovala občanská práva**. Jejich význam v ekonomice a kultuře vzrostl zvláště v samostatném Československu, kdy Praha proslula německy píšícími **autory židovského původu** (např. **Franz Kafka, Max Brod**).

S projevy antisemitismu se setkáváme i v dnešní společnosti. Silnější jsou naštěstí postoje opačné. Příkladem vzájemné spolupráce je **Společnost křesťanů a Židů**. Odhaduje se, že v České republice žije v současnosti asi 15–20 tisíc Židů, v židovských obcích je jich registrováno asi pět tisíc, nejpočetnější organizací je **Federace židovských obcí**.

Filozofie dialogu

Příkladem **filozofické reflexe židovského náboženství** je tzv. **filozofie dialogu**. Biblický Bůh není abstraktní kategorií, není monolitem, od kterého se odrážejí lidská slova jen jako ozvěna. Vztah Boha a člověka je dialogický. Bůh volá člověka k odpovědnosti a vybízí jej k určitému jednání. A člověk mu nejen odpovídá, ale také se ho táže, také se s ním pře, což dokumentují i biblické příběhy. K představitelům filozofie dialogu náleží např. **Martin Buber** a **Emmanuel Lévinas**. V několika krátkých odstavcích se pokusíme naznačit způsob jejich myšlení.

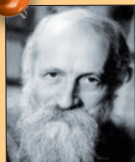
SOUVISLOSTI

Uctění památky Židů na našem území

Na území tzv. protektorátu žilo téměř sto dvacet tisíc židovských obyvatel, někteří z nich emigrovali ještě před zahájením transportů do vyhlazovacích táborů. Do Terezína, Osvětimi a dalších táborů bylo deportováno asi 89 tisíc Židů, z nichž přes 77 tisíc zahynulo. Statistická čísla jsou děsivá, ale teprve při čtení

konkrétních **jmen zavražděných Židů, uvedených na zdech Pinkasovy synagogy v Praze**, pocítíme naplno hrůzu holocaustu.

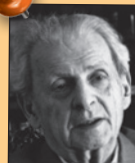
OSOBNOST

Martin Buber

Martin Buber (1878–1965); německý filozof židovského původu, narozen ve Vídni, vychovávan ve Lvově. Studoval v Rakousku a v Německu, v roce 1938 emigroval z Německa a jeho novým domovem se stal Jeruzalém. Z jeho díla můžeme zmínit tituly: **Já a Ty, Chasidské příběhy, Problém člověka**.

OSOBNOST

Emmanuel Lévinas

Emmanuel Lévinas (1906–1995); francouzský filozof židovského původu. Dětství prožil v Litvě, v roce 1923 odešel do Francie a později přednášel na Sorbonně. Z jeho díla můžeme zmínit titul **Totalita a nekonečno**.

Filozofický exkurz I – Z myšlenek Martina Bubera

- **Člověk se stává sám sebou jen díky svému vztahu k Ty. Skutečný život je setkáváním, skutečný život je rozmluva, svět je slovo. Smyslem člověka je proto otevřený vztah, neuzavřený rozhovor. Jak krásně zní já Sokratovo – já nekonečného rozhovoru. Jak mocné je já, které říká Ježíš – já nepodmíněného vztahu, v němž člověk nazývá své Ty Otcem, a to tak, že on sám je už jenom Synem. Každý může říci „Otče“ a je pak Synem.**
- **Prostřednictvím jednotlivého Ty oslovují věčné Ty, prodloužené linie vztahů se protínají ve věčném Ty. Bůh je bytím, které je naším nejbližším protějškem. Boha můžeme oslovit, nelze však o něm vypovídat. Říkáš mu „Ty“ a dáváš se mu. On ti říká „Ty“ a dává se ti. Boha nelze mít, běda tomu, kdo se domnívá, že má Boha.**
- **Bůh chce přijít do světa. Jak? Skrze člověka. A kde „bydlí“ Bůh? Tam, kam ho člověk pustí. Nechme Boha vejít.**

SOUVISLOSTI

Filozofický exkurz II – Z myšlenek Emmanuela Lévinase

- Naše egoistické „já“ si osvojuje věci kolem sebe, zmocňuje se jich, převádí jejich „jinakost“ na „stejně“. Vše „jiné“ převádí do jediné totality jsoucího, totality stejného, a tím jinakost suspenduje a ničí. A přece naše „já“ naráží na něco, co nemůže vlastnit, co nedokáže totalizovat – onou mezí je druhý člověk.
- Když stojím „tvář v tvář“ k druhému člověku, prolamují totalitu a danost jsoucího. Druhý člověk se zvláštním způsobem prokazuje svou tvář. Tvář je nahá, cudná, je vystavená a ohrožená, ale přesto se jí nelze zmocnit. Tvář nelze zabít, ano, příkaz „nezabiješ“ sice není nutností, nezabrání vraždě, ale trvá v podobě špatného svědomí.
Tvář mě vybízí ke vztahu, k rozmluvě. A nejen to, tvář druhého mě vyzývá k odpovědnosti za druhého. A já jsem více odpovědný než druhé, neboť mě nemůže nikdo zastoupit. Výchozí lidská situace je tedy etická. Jinými slovy, etika předchází ontologii, požadavek odpovědnosti a spravedlnosti předchází poznání, tedy odkrývání pravdy bytí.
- Co je láska? Milovat znamená mít strach o druhého, pomáhat mu v jeho slabosti. Láska je především odpovědností za milovaného. Romantizující pohled vidí na lásku jen splnutí, prolnutí dvou osob. Ale na erotickém vztahu je naopak vzrušující právě to, že jsme dva a že ten druhý je naprosto jiný.

Modlitby, svátky a slavnosti, symboly

Modlitby

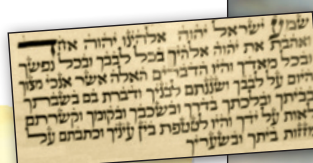
Součástí ranní a večerní modlitby je vyznání židovské víry s názvem *Slyš Izraeli* (hebrejsky *Šema Jisra'el*):

Slyš Izraeli (Šema Jisra'el)

„Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný.“ (Dt 6, 4)

Na něj navazují další verše z Páté knihy Mojžíšovy:

„Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou. A tato slova, která ti dnes přikazují, budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat. Uvážes si je jako znamení na ruku a budeš je mít jako pásek na čele mezi očima. Napíšeš je také na veřeje svého domu a na své brány.“ (Dt 6,5–9)

▲ Izraelský voják při čtení modlitby Šema Jisra'el, ilustr. snímek.

Při modlitbě mají mít muži pokrytou hlavu (stejně tak i při návštěvě posvátných míst), místo klobouků se často používá tzv. **jarmulka**, čepička (hebr. **kipa**), ženy nosí při bohoslužbě šátky. Pokrytí hlavy je projevem bázně a pokory.

Při modlitbě se navlékají **modlitební řemínky s pouzdry** (hebr. **tfilin**), v nichž jsou uloženy **proužky pergamenu s verši Tóry**. Jsou upevněny na předloktí a na čele. Při modlitbě se nespínají ruce, někteří modlitebníci kývají horní částí těla, pohybem se mají zahánět každodenní starosti, účel pohybu je ale i praktický, pomáhá totiž udržovat pozornost.

▲ Kipa, jarmulka.

Tfilin šel jad, modlitební řemínek pro připevnění na paži. ▶

Svátky

Nejdůležitější svátky jsou určeny **Tórou** a platí pro ně **zákaz práce**. Patří k nim **šabat** (z hebrejštiny, **odpočínutí**), tzv. **Vysoké svátky** (Nový rok, hebr. **Roš ha-šana**, a **Den smíření** (hebr. **Jom kipur**) a tři poutní svátky: **Svátek překročení** (hebr. **Pesach**), **Svátek týdnů** (hebr. **Šavu'ot**) a **Svátek stánků** (hebr. **Sukot**).

Další svátky byly zavedeny v pobiblické době a připomínají význačné historické události, neplatí v nich úplný zákaz práce. Náleží k nim např. **Svátek zasvěcení** (hebr. **Chanuka**) a **Svátek losů** (hebr. **Purim**).

K vybraným svátkům podrobněji:

- **Šabat** – týden trvá podle aktu božího stvoření světa sedm dní. **Sedmým dnem** je v židovském náboženství **sobota**, která je pro člověka po vzoru Boha **dnem odpočínutí**. Svátek začíná již v pátek večer.

Šabat je oslavou Stvořitele a dokončení stvoření, oslavou vysvobození z egyptského otroctví i z otroctví a diktátu každodenního shonu.

▲ Svátek losů (Purim) je ve znamení veselí, hostin, karnevalů a divadelních představení.

Křesťanství

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- posvátné texty křesťanství
- příběh Ježíše Nazaretského, obsah a smysl jeho učení a působení
- stručné dějiny křesťanství
- křesťanské svátky, svátosti a symboly, význam křesťanství

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- určit posvátné texty křesťanství
- osvětlit obsah a smysl působení a učení Ježíše
- popsat významné události z dějin křesťanství
- zdůvodnit význam křesťanství a smysl některých křesťanských svátků, svátostí a symbolů

Křesťanství v pojmech¹

- **Ježíš** je osobní jméno a znamená „*Jahve je záchrana*“. V 1. pol. 1. stol. n. l. patřilo ke jménům rozšířeným, ale od konce 1. století se přestalo užívat, neboť bylo křesťany považováno za příliš svaté.
- Tituly **Mesiáš** a **Kristus** jsou odvozeny z hebrejštiny a řečtiny, mají stejný význam, a to **Pomazaný**, původně ve smyslu pomazání posvátným olejem jako vyjádření určité vyvolenosti. V judaismu je Mesiášem postava, která jednou v budoucnosti nastolí boží království, v křesťanství jsou oba tituly jedinečným označením Ježíše.
- **Křesťané** – následovníci Krista (či lidé příslušející Kristu).
- **Apoštol** – posel, vyslanec, tedy ten, který jedná ve jménu toho, kdo jej poslal; v případě křesťanství je apoštolem ten, kdo byl poslán Kristem.
- **Evangelium** – z řec. euangelion, radostná zvěst, dobrá zpráva nebo záchranné poselství.

Ježíšův příběh patří k nejpůsobivějším a nejdramatičtějším příběhům v lidských dějinách. Představuje ústřední zdroj křesťanského náboženství. Ježíš přitom po sobě nezanechal ani jeden psaný řádek. **Působil jen mluveným slovem, svými činy a osobním příkladem.**

POJEM

► **KŘESŤAN / KŘESŤANSTVÍ**

Pojem pochází z řečtiny, *christianoi* – ve významu **náležící, příslušící Kristu**.

POJEM

► **APOŠTOL**

Pojem je z řečtiny, *apostolos* = **posel, vyslanec**.

POJEM

► **EVANGELIUM**

Pojem pochází z řečtiny, *euangelion* = **dobrá zpráva, radostná zvěst**.

Život a působení Ježíše Nazaretského²

Ježíš z Nazaretu se narodil nejspíše ve **4. roce př. n. l.** a zemřel ukřižováním pravděpodobně v **roce 30 nebo 33 n. l.** Město **Nazaret** leží v oblasti Galileje.

Podle evangelií se narodil v Betlémě matce Marii, která ho počala zázračným způsobem. Rok Ježíšova narození jako počátek našeho letopočtu (tedy křesťanské epochy) se uplatnil až v 6. století a byl určen nepřesně.

Ježíšova rodina náležela ke středním, ale nepříliš majetným vrstvám. Jeho nevlastní otec Josef byl tesařem, stejně tak Ježíš. Životopisné údaje, zvláště pak ty před jeho veřejným vystoupením, však nejsou jisté.

▲ Kristův křest, obraz italského malíře Andrea del Verrocchiho, 1475.

Ježíš vystoupil veřejně poprvé až ve svých přibližně 30 letech. Na počátku svého působení byl **pokřtěn Janem Křtitelem**, židovským prorokem. **Křest**, tj. ponoření do vody nebo omytí vodou, se později stal vstupním (iniciačním) rituálem do křesťanského společenství.

Po tři roky pak Ježíš obcházel Galileu, Samařsko a Judsko a **kázal a učil o božím království**. Svá sdělení osvětloval nejčastěji **pomocí praktických příkladů nebo obrazných podobenství**. Ježíš rovněž **zázračně léčil**, což byla v tehdejší době praxe, kterou se prokazovaly výjimečné osobnosti.

Ze svých příznivců si Ježíš vybral **dvanáct učedníků**. Pocházeli ze středních vrstev, někteří z nich byli rybáři.

▲ Bazilika Zvěstování v Nazaretu. Stojí v místě, kde archanděl Gabriel sdělil Marii, že se jí narodí Ježíš (proto jméno Ježíš Nazaretský).

▲ Chrám Narození Páně v Betlémě. Vybudován je na místě narození Ježíše; toto místo je označeno stříbrnou hvězdou v chrámové dlažbě. ►

Rozšiřující informace k pojům: Ježíš Kristus / Betlém (město) / Nazaret (město).
V internetovém vyhledávači (např. **Google**) zadejte text jména a název města.

¹ a ² DOUGLAS, J.D. (editor) et al. *Nový biblický slovník*. Přeložila Alena Koželuhová et al. Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-193-4.

SOUVISLOSTI

Je Ježíš Mesiášem?

V židovském prostředí byla ústředním problémem otázka, zda je Ježíš Mesiášem. Sám sebe Ježíš označoval nejčastěji za Syna člověka, o Bohu hovořil jako o Otcí. A i když se za Mesiáše přímo neprohlášoval, uvedenou roli neodmítl.

Podstatnější je však skutečnost, že Ježíš **jednal a vystupoval jako poslušný a milující syn svého Boha**, jako ten, kdo je tím největším možným způsobem spjat s Bohem, jako ten, kdo jedná z jeho vůle a moci.

Na obrázku je ikona Ježíše z 6. století. ▲

Ježíš se obracel ke všem lidem bez rozdílu, zvláště citlivý však byl k lidem prostým a chudým, opovrhovaným i hříšným (jako byli např. celníci či nevěstky).

Ježíš se často dostával do konfliktů s vykladači **Tóry**. Vytýkal jim především zpovrchnění víry. Přitom sám očekával a předvídal, že **střet s tehdejší náboženskou a světskou mocí skončí jeho smrtí**. Třetím rokem svého putování byl v předvečer **svátků Pesach** (křesťanských Velikonoc) **zrazen Jidášem**, jedním ze svých učedníků, a souzen jak židovskou, tak římskou soudní mocí. Ze strany Římanů byl obviněn ze vzpoury, ze strany Židů z **neoprávněného přijetí role Mesiáše** a ze zpochybnění židovského Zákona.

Těsně před zatčením se konala tzv. **poslední večeře**, při níž Ježíš podával **chléb a víno jako symbol svého těla a krve**. Tento akt slouží jako předloha pro tzv. **eucharistii** v křesťanských bohoslužbách (viz dále).

Rozsudek smrti, který vyřkl na návrh židovské velerady římský místodržící **Pontius Pilát**, a potupná poprava **ukřižováním na kopci Golgota** byly zdánlivě definitivní prohrą jeho učení. Vždyť přes dílčí úspěchy většinu Židů nepřesvědčil, jeho příznivci se rozprchli, oblíbený učedník **Petr** jej dokonce třikrát zapřel, aby unikl zatčení. Ježíš umíral takřka osamoceně, v blízkosti zůstali jen nejvěrnější, z toho většina žen. **Kříž** se stal později **hlavním symbolem křesťanství**.

▲ Kristus nesoucí kříž (El Greco, 1580)

Golgota

Pahorek, kde byl ukřižován Ježíš, nese jméno **Golgota** nebo také **Kalvárie** (z aram. *gulgaltá* a lat. *calvaria* = **lebka**). Jméno bylo odvozeno buď z tvaru pahorku, anebo proto, že se zde odehrávaly popravy. Přesné místo ukřižování však nelze jednoznačně určit.

V Lukášově evangeliu se říká: **„Když přišli na místo, které se nazývá Lebka, ukřižovali jej i ty zločince, jednoho po jeho pravici a druhého po levici.“** (Lk 23,33)

Velký pátek – Den ukřižování Ježíše Krista: ▲ ▼

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10024211/velky-patek-den-ukrizovani-jezise-krista>

8:44 ▶

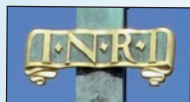
SOUVISLOSTI

Kristova smrt

Trest smrti vykonaný ukřižováním patřil k nejdrastičtějšímu a nejbolestivějším. Odsouzený si zpravidla nesl kříž na místo popravy a byl na něj přivázán nebo přibit. Umíral zdlouhavě několik hodin nebo i dní, v případě Ježíše to bylo podle evangelií v řádu hodin.

Ježíš měl na hlavě **trnovou korunu** jako „Ježíš Nazaretský, král židovský“ (v latině *Iesus Nazarenus, Rex iudaeorum* – INRI), což vyjadřoval i nápis na kříži. ▲

Kříž jako symbol začal být používán až po zákazu popravy ukřižováním.

Na tomto obrázku vidíte **Chrám Božího hrobu**. Jedná se o křesťanský kostel uvnitř hradeb starého Jeruzaléma. ▲

Po sejmutí z kříže byl Ježíš zavinut do plátna a uložen do hrobu ve skále. Třetí den byl nalezen jeho hrob prázdný. Podle svědectví jeho blízkých následovníků se jim pak Ježíš několikrát zjevil a hovořil s nimi.

Podle **Skutků apoštolů** byli Ježíšovi učedníci v **den Letnic** naplněni „Duchem svatým“ a následně šířili jeho zvěst po celém světě. Letnice byly původně svátkem žní, v židovství se slaví jako **Svátek týdnů** (Šavu'ot).

Tzv. **vzkříšení Ježíše je pro křesťany událostí ústřední a jedinečnou**. Podle křesťanského výkladu byla vzkříšením Ježíše dána člověku **naděje**, že není uzavřen sám do sebe, ale že je určen ke společenství s Bohem a s druhými lidmi zde i na věčnosti. Křesťané proto věří, že jejich život nekončí „hrobem“ a v nicotě.

Výklad, problémy, diskuse:

Ježíšovy zázraky a zázraky vůbec jsou v dnešní době vnímány s rozpaky. Byly některé činy skutečnými zázraky? Měl Ježíš mimořádné schopnosti, které jeho současníci hodnotili jako nadpřirozené? Nebyly vymyšleny nebo upraveny následovníky jako důkaz jeho božského původu? Postoj k nim je věcí víry – křesťané, kteří věří v Ježíše jako Syna Božího, jeho zázraky zpravidla nezpochybňují.

Rovněž představy o Ježíšově narození z Marie Panny, o jejím zázračném početí, o vtělení Boha v člověka Ježíše a o Ježíšově zmrtvýchvstání je možné přijmout jen aktem víry. Jak jim ale rozumět?

Zkuste se zamyslet nad následujícími ukázkami z oblasti teologie.

Diskuse

Rozšiřující informace k historickým postavám a pojům: **Mesiáš / Jidáš Iškariotský / Poslední večeře / Pontius Pilát / Golgota / Boží hrob / kříž (náboženský symbol)**.

V internetovém vyhledávací (např. **Google**) zadejte text historické postavy či pojmu, události.

„Ježíšovo početí je nové stvoření, nikoli zplození Bohem. Bůh se nestává čímsi jako biologickým otcem Ježíše;... Ježíšovo Boží synovství nespočívá podle víry církve v tom, že Ježíš neměl lidského otce;... Neboť Boží synovství není fakt biologický, ale ontologický; není to proces v čase, nýbrž v Boží věčnosti.“

(Joseph Ratzinger, papež Benedikt XVI.)¹

Vzkříšení je vyjádřením zázračné moci boží lásky, která překonává smrt. J. Ratzinger – Benedikt XVI. interpretuje argumentaci sv. Pavla (1. Kor 15,16) takto:

„Vstal-li Kristus z mrtvých, pak vstaneme i my, neboť pak je láska silnější než smrt. ... Buďto je láska silnější než smrt, anebo není.“

(J. Ratzinger, papež Benedikt XVI.)²

A jak si vzkříšení představit? ptá se teolog Hans Küng. Není to návrat do pozemského života, není to oživení mrtvol.

„Je to spíše radikální proměna do zcela odlišného stavu, jiného, nového, nebývalého, definitivního, nesmrtelného života: totaliter aliter, zcela jinak!“³ Krátce, Ježíš vešel do života božího.

Podobně argumentuje J. Ratzinger – Benedikt XVI.: Zmrtvýchvstání neznamená návrat do biologického života, Ježíš není ani přízrak patřící do říše mrtvých.

„Je to událost v dějinách, která ovšem prostor dějin rozráží a proniká nad něj. ... Podstatné je, že Ježíšovo zmrtvýchvstání nebyla jakási revitalizace jednotlivého mrtvého, ale že ve zmrtvýchvstání se udál ontologický skok, který se týká bytí jako takového, že byla otevřena dimenze, která se týká nás všech a pro nás všechny stvořila nový prostor života, bytí s Bohem.“⁴

Joseph Ratzinger, papež Benedikt XVI.

Posvátné texty

Křesťanská bible

Posvátné texty křesťanství se člení na **Starý zákon** (SZ) a **Nový zákon** (NZ), které ve svém celku tvoří křesťanskou bibli.

▲ Ručně latinsky psaná bible z roku 1407

Starý zákon se z podstatné části kryje s židovským *Tenachem*, liší se jen počtem a pořadím knih. **Nový zákon** tvoří evangelia, *Skutky apoštolů*, dopisy apoštolů a *Zjevení Janovo*. Texty NZ byly sepsány ve 2. polovině 1. století, a to v řečtině. **Kánon NZ** byl uzavřen až reformací a tridentským koncillem.

Starý zákon se také označuje jako **Stará smlouva** a **Nový zákon** jako **Nová smlouva**. Proč? Podle křesťanů byla Ježíšem založena „nová smlouva“, která naplňuje „starou smlouvu“ mezi Bohem a národem Izraele.

SOUVISLOSTI

Aramejščina – jazyk Ježíše a jeho učedníků

Řečtina byla v době římského impéria jednotícím jazykem Blízkého východu a Středomoří. Autoři **Nového zákona** však čerpali i ze zdrojů v hebrejštině a aramejštině. **Aramejščina** je příbuzná hebrejštině a byla zřejmě jazykem Ježíše a jeho učedníků.

Raná křesťanská církev převzala **Septuagintu** (viz Souvislosti, str. 34), v níž byly i texty, které nebyly v judaismu později kanonizovány. Římskokatolická církev je prohlásila za **deuterokanonické** (tedy dodatečně kanonizované); jsou tedy také součástí kánonu. Protestanti je neuznávají jako posvátné, ale v některých vydáních je vkládali za SZ a označují je jako **apokryfní**.

V západní latinské církvi se prosadil překlad z hebrejských předloh, který zahájil sv. Jeroným na přelomu 4.–5. st. n. l., a to pod názvem **Vulgáta**. Současným oficiálním textem římskokatolické církve je tzv. **Neovulgáta**, která vznikla na základě revize **Vulgáty**.

POJEM

▲ APOKRYF

Jde o obecné označení spisů nezahrnutých do bible; nepravý spis.

Ukřižování Ježíše Krista v umění

Na následující malbě z roku 1502 vidíte **Ukřižování** od německého renesančního malíře **Matthiase Grünewalda**.

▲ Jen málokdo zobrazil tak naturalisticky zmučené tělo Ježíše; postavy vlevo oplakávají Ježíše jako člověka, Jan Křtitel na pravé straně ukazuje na Ježíše jako na Syna Božího, Vykupitele.

Na dalším obraze vidíte zobrazení Panny Marie držícího Ježíše Krista sejmutého z kříže. Dílo nese název **Pieta**, vytvořil je italský renesanční umělec **Michelangelo Buonarroti**.

1 a 2 RATZINGER, Josef. *Úvod do křesťanství: výklad apoštolského vyznání víry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 194, s. 217. ISBN 978-80-7195-012-7.

3 KÜNG, Hans. *Byt křesťanem: křesťanská výzva*. Brno: CDK, 2000, s. 167, 171. ISBN 80-85959-76-3.

4 RATZINGER, Josef – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský: od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtvýchvstání*. 2. díl.

Přeložila Daniela Blahutková. Brno: Barrister – Principal, 2011, s. 176–177. ISBN 978-80-87474-35-8.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

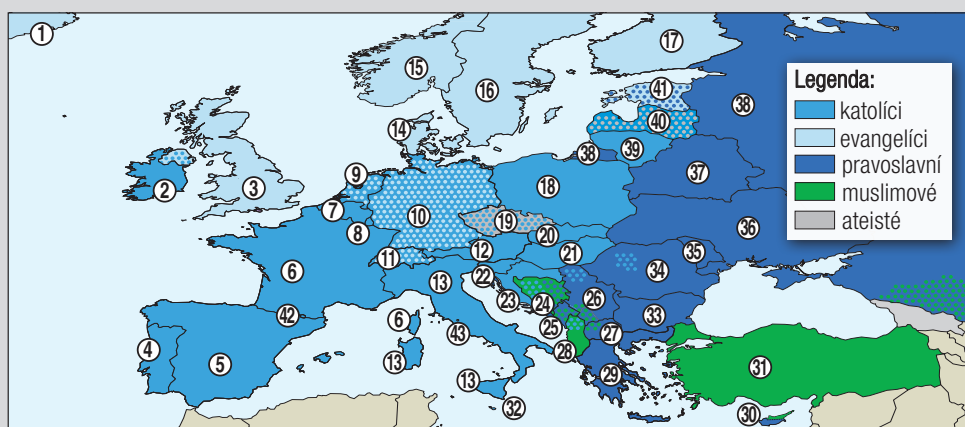
Zastoupení křesťanství v současném světě

• V Evropě sice křesťanství stagnuje nebo ustupuje, a to v některých zemích velmi výrazně, avšak v Jižní Americe, v Africe i v některých částech Asie (např. v Číně a Indii) zaznamenává podivuhodný rozmach. Vysokou religiozitu nesenou především křesťanstvím vykazují Spojené státy. V Asii a především v Africe se život křesťanských komunit obohacuje o prvky místních kultur i náboženských tradic. Současné trendy naznačují, že křesťanství vstupuje do nové epochy, v níž bude jeho ráz určovat nikoliv Evropa, ale mimoevropské rozvojové země. V současné době se ke křesťanství hlásí přes dvě miliardy věřících, tedy okolo 30 % světového obyvatelstva. Většinovým náboženstvím je křesťanství v Evropě a v Americe.

30
20
10
0
-10
-20
-30

Křesťanství v současném světě a u nás

Křesťanství zůstává i dnes **největším světovým náboženstvím**. Ve svém celku roste, stejně jako některá další náboženství, např. islám a hinduismus. Na následující mapce vidíte rozložení náboženských vyznání v Evropě podle většinových náboženských skupin.

1 Island, 2 Irsko, 3 Spojené království Velké Británie a Severního Irska, 4 Portugalsko, 5 Španělsko, 6 Francie, 7 Belgie, 8 Lucembursko, 9 Nizozemí, 10 Německo, 11 Švýcarsko a Lichtenštejnsko, 12 Rakousko, 13 Itálie, 14 Dánsko, 15 Norsko, 16 Švédsko, 17 Finsko, 18 Polsko, 19 Česká republika, 20 Slovensko, 21 Maďarsko, 22 Slovinsko, 23 Chorvatsko, 24 Bosna a Hercegovina, 25 Černá Hora, 26 Srbsko, 27 Makedonie, 28 Albánie, 29 Řecko, 30 Kypr, 31 Turecko, 32 Malta, 33 Bulharsko, 34 Rumunsko, 35 Moldavsko, 36 Ukrajina, 37 Bělorusko, 38 Rusko, 39 Litva, 40 Lotyšsko, 41 Estonsko, 42 Andorra, 43 Vatikán.

Zdroj: Štampach I. O. Na nových stezkách ducha. Praha: Vyšehrad, 2010

SOUVISLOSTI

Inspirace k osobní modlitbě

Anselm Grün (1945, benediktinský mnich), je jedním z nejoblíbenějších spirituálních autorů dneška. Mnoho lidí se A. Grünovi svěřilo, že neví, jak se mají modlit, oficiální modlitby jsou jim cizí a modlitba vlastními slovy jim činí potíže. Sepsal proto pro ně „**modlitby pro každou příležitost**“, které by jim mohly propůjčit slova, aby to, co cítí, mohli říct Bohu.

Uvádíme upravený úryvek jedné z nich.

Žehnání mladým lidem

Milosrdný Bože,
žehnej mladým lidem
ve škole a učení.

Přicházejí se svými starostmi a strachy,
se zraněními, která prožili.

Žehnej mladým lidem,
naplň je tím, co pro sebe potřebují,
láskou, pochopením, bezpečím.

Daruj jim radost ze života
a naději pro jejich budoucnost,
aby byli otevření pro život,
otevření pro druhé lidi.

Utěš je, když se cítí zranění a opuštění.
Posiluj je, když se cítí slabí a méněcenní.
Ať prožijí,

že před tebou jsou drahocení,
neboť ty každého z nich
přijímáš a miluješ.

Svým požehnáním probuď to dobré,
co jsi do nich vložil.

Daruj jim vnitřní stálost
a schopnost být sami sebou
a najít své místo v životě. ¹

Největší křesťanské církve v ČR (podle sčítání lidu z roku 2021)

Většina registrovaných církví nebo náboženských společností v České republice patří ke křesťanství. Největší církví je **Církev římskokatolická**, k níž se podle sčítání lidu v roce 2021 oficiálně hlásilo 741 019 věřících. Kolonku „katolická víra“ („katolík“) ale vyplnilo dalších téměř 236 tisíc lidí, dalších 70 tisíc lidí uvedlo „křesťanství“ bez rozlišení. Ještě větší skupinu tvoří ti, kteří se sice přiznávají k víře v boha, ale neztotožňují se s žádnou registrovanou církví či náboženskou společností, jde tedy o věřící bez vztahu k organizovanému náboženství nebo bez určení konkrétního náboženského vyznání (dle sčítání dat z roku 2021 to bylo 960 201 lidí). Jsou tito věřící nespokojeni s praxí etablovaných církví, nedůvěřují jim, nejsou nábožensky vyhranění anebo považují své náboženské představy a pocity za věc ryze soukromou?

Další významnou církví u nás je **Českobratrská církev evangelická (ČCE)**. Vznikla roku 1918 sloučením protestantských sborů luterského a reformovaného (kalvínského) vyznání. Navazuje rovněž na tradice české reformace. V roce 2021 se k ní hlásilo 32 577 věřících, je tedy největší protestantskou církví u nás. K víře protestantské/evangelické se dále hlásí přes 27 tisíc věřících.

Církev československá husitská (CCSH) podle sčítání lidu z roku 2021 sdružovala 23 610 věřících. CCSH stojí mezi protestantismem a katolictvím, spojuje tradici husitské reformace s prvky katolictví (pojetí svátostí).

Další významnou církví je **Pravoslavná církev v českých zemích**, k níž se hlásí přibližně 40 tisíc věřících.

Ze srovnání dat ze sčítání lidu v letech 2001, 2011 a 2021 (data – viz odkazy v zápatí stránky) vyplývá, že církve v ČR zaznamenaly úbytek členů.

Křesťanské svátky, svátosti, symboly a praxe

Křesťanské svátky

Neděle – podle *Desatera* má být **sedmý den v týdnu dnem posvěceným**. V křesťanství je tímto dnem **neděle**, která je rovněž oslavou události **vzkříšení**

Obyvatelstvo ČR podle náboženské víry (Sčítání lidu 2021):

<https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>

<https://www.katydz.cz/clanky/upresnene-pocty-vericich.html>

Ježíše Krista (třetí den po ukřižování, které se událo v pátek). Neděle je dnem radosti, je určena k bohoslužbám a k rozjímání.

Velikonoce – jde o nejvýznamnější a nejstarší křesťanské svátky, které připomínají **ukřižování a vzkříšení Ježíše Krista**. Termín je pohyblivý v rozmezí **od 21. 3. do 25. 4.**, datum je určeno **na neděli po prvním jarním úplňku** (v pravoslavní platí jiný výpočet data). Velikonocům předchází **čtyřicetidenní půst od Popeleční středy** (kříž z popela na čele připomíná pomíjivost pozemského života) **do velikonoční sobotní noci**.

Velikonoce jako křesťanské svátky odpovídaly zpočátku termínu židovských svátků **Pesach**, existuje zřejmě souvislost mezi **Večeří Páně** a večerí **svátku Pesach** (chléb, víno).

Svatodušní svátky (letnice) – připomínají **seslání Ducha svatého na apoštoly**, přijetí daru Ducha svatého představuje **druhé zrození – ovšem ve smyslu zrození duchovního**. K události došlo **padesátý den po Božím hodu velikonočním** (oslavy tedy připadají na měsíc květen/červen).

Vánoce – jedná se o **oslavu narození Ježíše**. Marie porodila svého prvorozeného syna v Betlémě, zabalila ho do plenek a uložila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střešou, vypráví se v Evangelii podle Lukáše.

Vánocům předchází **advent** (z lat. **adventus** = **příchod**), což jsou čtyři nebo necelé čtyři týdny příprav k oslavě narození Páně. Na **Štědrý den 24. prosince** platí půst, ale večer je „štědrý“ – večerí i dárky, kterými se obdarovávají blízcí. **Půlnoční mše** patří k nejnavštěvovanějším v roce. V **západní církvi se narození Páně slaví 25. prosince** (gregoriánský kalendář), **ve východní 6. ledna**, což odpovídá 25. 12. juliánského kalendáře. **Vánoční bohoslužby** doprovází nádherné vánoční písně (**Narodil se Kristus Pán, Tichá noc**). Další den **26. 12. je svátkem sv. Štěpána**, prvního mučedníka. Vánoční svátky nahradily pohanské oslavy zimního slunovratu.

S Vánocemi jsou spjaty různé **zvyky**. Zdobení **vánočního stromčku** je asi zvykem nejcharakterističtější, jako součást křesťanských svátků byl zaznamenán poprvé v Německu na konci 16. století, k nám se dostal až v 19. století. Zdobením stromku uctívali původně své bohy o zimním slunovratu Germáni a Keltové.

Jesle (betlém) představují postavy svaté rodiny s narozeným Ježíškem v jeslích, s pastýři, ovečkami a třemi mudrci. Na **adventním věnci** se každý týden zapaluje jedna ze 4 svíček. Tzv. **barborky** jsou větvičky třešní či švestek ulomené na sv. Barbory (4. 12.), které vykvetou právě o Vánocích.

Vánoce se staly univerzálními svátky lásky, naděje a rodinného štěstí, slaví je téměř všichni, tedy i nevěřící, a v upravené podobě se s nimi setkáváme i v jiných náboženstvích a kulturách.

K atmosféře přicházejících Vánoc patří ještě **Den svatého Mikuláše (6. 12.)**, štědrého patrona chudých a dětí. Mikuláš, anděl a čerti dotvářejí nezbytný kolorit svátku.

Po Novém roce přichází **6. leden – den Zjevení Páně a den Tří králů**, mudrců z východu (legenda přetvořila mudrce v krále). Tři králové, vedeni hvězdou („betlémská hvězda“), se přišli poklonit narozenému králi, Ježíši. I v naší zemi obchází domovy se zpěvem **Tři králové (Kašpar, Melichar a Baltazar)** a na dveře píší s letopočtem také iniciály svých jmen. Svátek je u nás spojen s **Tříkrálovou sbírkou organizovanou Charitou České republiky**.

▲ Betlém, jeden ze symbolů Vánoc.

▲ Adventní věnec.

▲ Den Zjevení Páně – symbolika požehnání na dveřích a zárubních obydlí.

Pašijový týden a Velikonoce

Jednotlivé dny pašijového týdne před Velikonocemi **vyjevují poslední události ze života Ježíše**.

- **Květná neděle:** Ježíš vjel na oslu do Jeruzaléma a byl pozdravován palmovými ratolestmi.

- **Zelený čtvrtek:** okamžik **Večeře Páně** – ustanovení **eucharistie**. Místo zvonění („zvony odletěly do Říma“) je až do sobotní noci slyšet jen smutné „klapání“.

- **Velký pátek:** umučení Páně.

- **Bílá sobota:** po setmění se koná velmi působivá a tajuplná **mše zvaná vigillie**, nejvýznamnější mše křesťanského roku – věřící vcházejí s rozžehnutými svícemi do kostela ponořeného do tmy, světlo proráží tmu, začíná něco nového... Je svčena voda ke křtu, barvou oděvu křtěnců je bílá (proto Bílá sobota). Noc ze soboty na neděli je „velkou nocí“, neboť v ní byla Ježíšovým vzkříšením překonána smrt.

- **O velikonočním neděli, Božím hodu velikonočním**, se koná druhá mše a vrcholí slavnost **Zmrtvýchvstání Páně**.

Ježíšovo zmrtvýchvstání je zachyceno na obraze od francouzského malíře Noëla Coypela (1700). ▼

Den, kdy západní svět slaví narození Ježíše Krista (25. prosinec): ▼ ▶

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10020446/den-kdy-zapadni-svet-slavi-narozeni-jezise-krista-25-prosinec> 9:30 ▶

▲ Velikonoce jsou spojeny s mnoha obyčejí, např. velikonoční pondělí s pomlázkou a barvením vajec – původně se jednalo o svátky přicházejícího jara, o obnovu plodnosti.

Rozšiřující informace k osobnostem a křesťanským svátkům: **papež Jan Pavel II. / papež Benedikt XVI. / papež František / Pierre T. de Chardin / Dietrich Bonhoeffer / Velikonoce / Vánoce / Tři králové**. V internetovém vyhledávači zadejte jméno osobnosti či svátku.

POJEM

► MYSTÉRIA

Mystéria = pojmenování pro svátosti na křesťanském Východě.

▲ Křest se provádí politím hlavy křtěnce vodou (v katolické církvi a v některých protestantských církvích) nebo jeho ponořením.

SOUVISLOSTI

Zpověď

Součástí pokání, kterým člověk zavrhuje hříchy a přiklání se k Bohu, je **zpověď**, tj. **vyznání hříchů Bohu**. Zpověď má primárně náboženský význam, zřejmý je ale i smysl terapeutický, psychologický.

V římskokatolické církvi je zpověď soukromým vyznáním hříchů knězi nebo biskupovi.

V pravoslavné církvi se kající kněz vyznává z hříchů knězi či biskupovi soukromě nebo veřejně.

V protestantských církvích se praktikuje zpověď přímo Bohu, a to veřejně nebo soukromě, je možná i zpověď i „do ucha“.

Zpovědnice

OSOBNOST

Sv. Anežka Česká

Svatá Anežka Česká (asi 1205–1282), dcera krále Přemysla Otakara I., se stala symbolem křesťanské lásky k bližním i služby nejmohutší. Byla vzdělaná, vedla korespondenci s papežem i se zakladatelkou ženské větve františkánů Klárou z Florencie (klarisky). V Praze otevřela špitál, který sloužil i lidem vyraženým ze společnosti, začala stavět mužský a ženský klášter pro františkány a klarisky. Do kláštera klarisek (dnes klášter sv. Anežky České) nakonec vstoupila i Anežka a stala se jeho abatyší. Byla **kanonizována papežem Janem Pavlem II. v listopadu roku 1989**. Mnozí z poutníků, kteří směřovali na slavnostní mši v Praze, se zúčastnili demonstrace na Letné během „sametové revoluce“ – došlo

tak ke zvláštnímu propojení dějinných událostí přes téměř jedno tisíciletí.

Křesťanské svátosti, náboženská praxe

► Tzv. **svátosti (mystéria)** zprostředkovávají podle křesťanů boží milost. V jejich určení panují mezi církvemi rozdíly, všemi jsou až na výjimky uznávány **dvě základní**:

- **svátost křtu a svátost eucharistie.**

► **Svátost křtu** – křest vodou (politím nebo ponořením) je **iniciační rituál, kterým se jedinec skrze Ducha svatého stává členem církve**. Většina církví vykonává křest v dětském věku, některé křtí ve věku dospělém.

Svátost eucharistie – je založena na tom, že křesťan přijímá „tělo Kristovo“, a to ve formě **hostie**, posvěceného nekynutého nebo bílého chleba, případně i „krev Kristovu“ ve formě **vína**. Kult vznikl na základě tzv. **Večeře Páně**:

Hostie

„Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: ‚Vezměte, jezte, toto jest mé tělo. Pak vzal kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: ‚Pijte z něho všichni. Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpouštění hříchů.‘“

(Mt 26, 26–28)

V eucharistii dává Ježíš Kristus sám sebe, své tělo a krev, svou lásku. Věřící se s ním v „přijímání“ chleba – hostie, příp. vína sjednocují a odevzdávají se mu v lásce.

► Římskokatolická církev a pravoslavné církve uznávají celkem **sedm svátostí**. Kromě výše uvedených (křest a eucharistie) je to ještě **svátost pokání** (či **svátost smíření**), **biřmování** (**myropomazání** v pravoslavné církvi) – svátost doplňující křest, **manželství**, **pomazání nemocných** a tzv. **ordinace**, což je svěcení diakona – jáhna (pomocníka), kněze nebo biskupa k duchovní službě.

Kult svatých

Kult svatých, tedy uctívání svatých a blahoslavených, doprovází náboženský život římskokatolické a pravoslavné církve. Příkladem světců v českých zemích je **svatá Anežka Česká a svatý Václav**.

► Zřejmě nejvýznamnějším je ovšem kult matky Ježíše jménem Maria (hebr. **Mirjám**), který se promítl i do velkého počtu mariánských slavností, svátků a památek. Mezi nejnavštěvovanější poutní místa patří Lurdy a Fatima, místa mariánských zjevení. **Mariánský kult** přispěl i k pozitivnějšímu vnímání ženy, mateřství a rodiny.

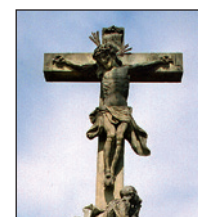
Křesťanské symboly

K nejstarším symbolům patřil **symbol ryby**. Proč právě ryby? Řecká slova ve formulaci „**Ježíš Kristus Boží Syn Spasitel**“ začínají písmeny, která jako celek tvoří řecký výraz pro rybu (**ichthys**).

Základním symbolem křesťanů je **kříž**, jenž se ovšem jako symbol prosadil až po zákazu popravování tímto drastickým způsobem. Na západě se rozšířil v podobě **krucifixu** (z lat. pojmu **ukřižovaný**), což je plastické zobrazení kříže s tělem ukřižovaného Krista s nápisem **INRI** (z latinského nápisu **Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum**, tedy **Ježíš Nazaretský, král Židů**). V pravoslaví je kříž zobrazován především na ikonách.

Symbol ryby

Symbol kříže

OSOBNOST

Sv. Václav

Svatý Václav (asi 907–935) český kníže, patron české země, symbol české státnosti; šířil křesťanství, proslul svou zbožností a láskou k bližním.

Státní svátek:

28. září,
Den české státnosti.

28
září

Den české státnosti
Václav

► Den, kdy byla svatořečena Anežka Česká (12. listopad 1989): ► 4:13 ►

<https://www.slavne-dny.cz/episode/627474/den-kdy-byla-svatorecena-anezka-ceska-12-listopad>

Islám

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- určit základní zdroje islámu
- popsat život Muhammada a vysvětlit motivy jeho jednání
- charakterizovat obsah islámu
- osvětlit významné události dějin islámu
- vyložit některé otázky týkající se soužití islámu s jinými náboženstvími a kulturami

POJEM

► ISLÁM

Monoteistické náboženství založené na zjevení, které od Boha obdržel prorok Muhammad.

Z DĚJIN

Dějinný význam Mekky

Vyprahlý Arabský poloostrov poskytoval malé možnosti pro zemědělství. Usedlým životem žilo pouze obyvatelstvo v oázách.

Patrně již v předislámských dobách byla Mekka poutním místem. Cílem poutníků byla již tehdy **svatyně Ka'ba**.

Podle víry muslimů ji vybudoval již **Adam** po svém vyhnání z ráje, před potopou byla vzata na nebe a znovu postavena byla **Abrahamem a jeho synem Izmaelem**. Posvátný Černý kámen jim vrátil anděl **Džibríl (Gabriel)**.

Na perské ilustraci vidíte **proroka Muhammada s Černým kamenem**.

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- základní zdroje islámu
- život a působení Muhammada
- posvátné texty islámu
- obsah a náboženskou praxi islámu
- stručné dějiny islámu
- některé současné problémy soužití islámu s jinými náboženstvími a kulturami

Islám v pojmech

- **Islám** – název je odvozen z arab. slovesa **aslama**, které znamená **odevzdání se** (míněno **do vůle boží**).
- **Muslimem** je ten, kdo věří v jediného Boha a kdo se podřizuje jeho vůli.
Mohamedán je nevhodné označení, které vzniklo analogií k názvu křesťan odvozeného od zakladatele, jenž je křesťany považován za Boha – tato premisa však neplatí pro islám.
- **Alláh** (z arab. **al-Iláh**) znamená **Jediný Bůh**.
- **Korán** (z arab. **kur'án**) – to, co má být přednášeno; název posvátných textů je **Vznešený Korán**.
- **Sunna** – v arabštině znamená tradice; z hlediska islámu činy a výroky Muhammada; později název jednoho ze dvou hlavních směrů islámu.

Islám vychází z **Koránu** a z tradice, sunny. Posvátný text **Koránu** předal lidem **Alláh** prostřednictvím **proroka Muhammada**. **Sunna** je výraz pro tradici, kterou tvoří především výroky a činy Muhammada.

Skutečným a nejpůvodnějším pramenem islámu je ovšem Alláh. Muhammad jako „pečeť proroků“ zvěstoval konečné zjevení.

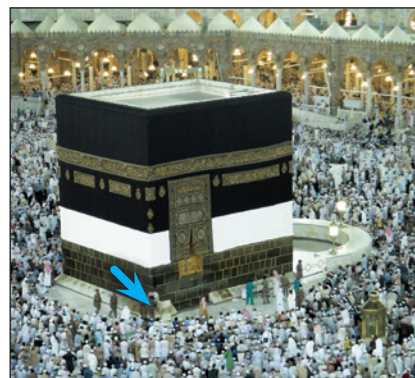
Život Muhammada

Mekka, rodiště Muhammadovo, byla obchodním a náboženským centrem Arabského poloostrova. Jeho hlavním kultovním místem byla a je dodnes **Ka'ba**, krychlová stavba s posvátným **Černým kamenem** (zřejmě meteorického původu), zabudovaným ve stěně, která se nachází na nádvoří **Velké mešity**.

Arabské náboženství bylo původně polyteistické. Křesťanství a židovské náboženství bylo výrazněji zastoupeno jen v některých oblastech.

Muhammad Ibn Abdulláh se narodil kolem roku 570 n. l. v Mekce v obchodnické rodině, která patřila ke středním vrstvám; Muhammad brzy osiřel a ujal se ho nejbližší příbuzní.

Muhammad prokázal ve zralém věku básnické nadání, ale osvědčil se i jako muž praxe, což dokázal již v mládí v obchodních službách bohaté vdovy Chadídži. Sňatek s ní, přes patnáctiletý věkový rozdíl, mu přinesl kromě majetku i šťastný rodinný život. Významnou okolností bylo rovněž porozumění, s nímž Chadídža přistupovala

▲ Svatyně Ka'ba se nachází uprostřed nádvoří Velké mešity v Mekce. Muslimové při své pouti do Mekky sedmkrát obcházejí svatyni a snaží se přiblížit k Černému kameni a dotknout se ho. Kámen se nachází v rohu vedle vchodu do svatyně (místo označuje modrá šipka).

k prvním zjevením. Z jejich dětí se dospělého věku dožily čtyři dcery. Po smrti své první ženy měl Muhammad ještě několik manželek, některé sňatky měly politický i sociální význam. Pro tento životní styl nebyl Muhammad mezi Araby odsuzován, naopak, jeho mužnost sloužila jako další důkaz výjimečnosti. Kromě toho patřilo mnohoženství k sociální normě, neboť zabezpečovalo vdovy a jejich děti.

Ve svých 40 letech (asi v r. 610), tedy po 15 letech relativně klidného rodinného života, obdržel Muhammad **prorocké poslání**. Proč a jak došlo k tak radikálnímu zlomu?

Muhammadův myšlenkový vývoj není známý. Jisté je jen to, že Muhammad citlivě vnímal rozpad rodového zřízení a s tím související náboženskou i morální krizi. Obchod přinášel bohatství, ale také rostoucí egoismus a sociální rozdíly. Staré arabské náboženství neposkytovalo odpovědi ani na krizi, ani na některé náboženské otázky.

Muhammad pravidelně odcházel do samoty na **horu Hirá**, aby se modlil. Zde se mu podle jeho slov zjevil anděl **Džibríl** (biblický **Gabriel**), jenž mu nařídil, aby přednášel ve jménu **Alláha**. Muhammad se bránil úloze proroka, dokonce pochyboval o svém duševním zdraví, ale postupně se v něm utvrzovala víra v jeho poslání. Teprve po třech letech dalších zjevení, o kterých přednášel v kruhu nejbližší rodiny, s nimi vystoupil na veřejnost (asi v roce 613). Počáteční výsměch brzy vystřídal útlak ze strany nejbohatších rodů.

Muhammad si znepřátelil většinu rodů ve městě, neboť útokem na polyteismus mohl zpochybnit tradici i postavení Mekky. Po deseti letech nebezpečí se podařilo Muhammadovi získat příslib podpory ve městě, které přijalo později jméno **Medína**. Postupné stěhování několika desítek jeho příznivců do tohoto města ukončil v r. 622 sám Muhammad. Tato událost, která se označuje jako **hidžra** (z arabštiny – **útěk, přesídlení**), se stala počátkem muslimského letopočtu.

V Medíně se stal Muhammad nejen náboženským, ale i politickým a vojenským vůdcem. **Vytvářel novou společnost stmelenu vírou v jediného Boha**. Téměř deset roků trvalo válečné soupeření s Mekkou i s jinými arabskými kmeny. Na jeho konci stálo **uznání Muhammada jako Proroka či Posla jediného Boha** všemi Araby. V roce 632 Muhammad zemřel. Jeho hrob je součástí komplexu **Prorokovy mešity v Medíně**. Postavení Mekky jako náboženského centra ovšem zůstalo zachováno.

Prorocké vize Muhammada

Jaký byl vlastně obsah jeho prorockých vizí? **Muhammad přednášel ve jménu jediného Boha, jenž ze své bezmezné dobroty a ze své svobodné a všemocné vůle stvořil člověka a vše jsoucí. Člověk má proto Boha uctívat, vyjadřovat mu vděčnost za stvoření a zcela se podrobit jeho vůli.**

Prorok Muhammad dále rozvíjel myšlenku zmrtnýchvstání a posledního soudu. Plamenné výzvy k víře v jediného Boha střídala odsouzení nevěřících a líčení konce světa, barvitě obrazy rajských radostí byly zesilovány hrozbami pekelných trestů. **Do Koránu byly tvořivě zapracovány i některé biblické příběhy a podněty Talmudu**, častým námětem byly **nejrůznější otázky náboženské praxe a společenského uspořádání**.

Vznešený Korán

Korán je základní autoritou islámu. Alláh jej zjevil Muhammadovi. Ten pak recitoval obsah zjevení svým posluchačům, později byla zjevení zapisována.

Korán tvoří **114 kapitol**, označují se slovem **súry** (súra znamená „stupeň“). Súry obsahují různý počet veršů a jsou uspořádány podle délky bez ohledu na chronologii, a to přibližně od nejdelších k nejkratším (výjimkou je např. první súra). Jejich názvy jsou odvozeny od některého pojmu nebo motivu dané súry.

Texty krouží kolem několika významných témat, důležitější než logická a chronologická návaznost je snaha přesvědčit čtenáře či posluchače.

▲ Mekka zachycená na orientální malbě ze 17. století. Centrálním motivem je Velká mešita se svatyní Ka'ba. Kresba je kryta průhlednou glazurou. Dílo pochází z tureckého Izniku.

▲ Prorokova mešita v Medíně. V Zeleném dómu je umístěna Muhammadova hrobka.

VÍTE, ŽE...?

Na obrázku vpravo vidíte kaligrafickým písmem znázorněné **Mohamedovo jméno**.

Muslimská víra nepovoluje zobrazování podobizen lidí či zvířat, mimo sakrální stavby však nebyl tento zákaz vždy dodržován. Orientální umění často využívá ornamentální a dekorativní prvky (fresky, arabesky). To je případ druhého obrázku, na kterém vidíte zdobnou mozaiku s květinovým motivem na zdech svatyně Skalní dóm (Jeruzalém, Izrael).

Hinduismus

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- posvátné texty hinduismu
- specifické rysy indické společnosti
- obsah a náboženskou praxi hinduismu
- stručné dějiny hinduismu
- osobnost Mahátmy Gándhího

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- určit základní náboženské zdroje hinduismu
- osvětlit základní nauky hinduismu
- popsat dějinné etapy hinduismu
- zdůvodnit význam myšlení a jednání Mahátmy Gándhího

Hinduismus v pojmech

- **Hinduismus** – jako název pro náboženství Indie pochází od Evropanů a má původ v perském jméně řeky Indus.
- Indové používají pro své náboženství i jiné názvy, např. **sanátanadharma** (ze sanskrtu, sa.), tj. **věčný řád**.
- Pojem **dharma**, který pochází z klasického jazyka Indie **sanskrtu** (sa.), znamená **řád, pravdu, zákon i požadovaný způsob života podle tohoto řádu**.

Hinduismus je třetím největším náboženstvím po křesťanství a islámu, hlásí se k němu přes **1 miliardu lidí**. Je národním náboženstvím **Indie**, vyskytuje se však i v **jiných zemích indického kulturního okruhu** (většinovým náboženstvím je např. v **Nepálu**, menšinovým v **Bangladéši** a na **Srí Lance**).

Hinduismus zahrnuje široké spektrum tradic a škol, kde nalezneme **koncepce polyteistické a monoteistické, neteistické i panteistické**. Nemá zakladatele ani kánon či sjednocující náboženské společenství. Proto je oprávněná otázka, podle jakého kritéria můžeme konkrétní náboženské projevy pod hinduismus zařadit. S jistým zjednodušením se dá říci, že **hinduismus zahrnuje všechny náboženské směry, které respektují autoritu posvátných textů** – tzv. **véd** (sa., vědění). Většina z nich dále sdílí určité představy, které představíme v další kapitole.

POJEM

► **SANSKRT (sa.)**

Sanskrt je jazyk árijských kmenů, které pronikly ve 2. tisíciletí př. n. l. do Indie. Je v něm sepsána veškerá hinduistická literatura, dnes je sice „mrtvým jazykem“, používá se však stále jako liturgický jazyk.

Další náboženství v Indii

SOUVISLOSTI

V Indii mají svůj původ i **buddhismus a džinismus** (6.–5. st. př. n. l.), dnes ale představují menšiny. Oba směry jsou výsledkem reforem raného hinduismu. Jsou považovány za neortodoxní učení vzhledem k ortodoxnímu učení hinduismu. Minoritním náboženstvím Indie je dále **sikhismus**, jenž vznikl v 16. století spojením hinduismu a islámu. Ve více než jedné miliardě obyvatel současné Indie tvoří **hinduisté asi 80 %**. **Menšiny** představují **muslimové, křesťané, sikhowé, buddhisté a džinisté**.

Na obrázku vidíte poutníka u sikhského Zlatého chrámu, který se nachází ve městě Amritsar (svazový stát Pandžáb, Indie). ▲

Problémy, diskuse, kritika:

Specifickým rysem indické společnosti je **kastovní systém** (**kasta**, sa. **varna** = dosl. **barva**). Příslušnost ke kastě nelze změnit, jedinec se do ní narodí, stejně jako se narodí hinduistou. Rodina a příslušná kasta hmotně zabezpečují své příslušníky a poskytují jim současně sociální i náboženskou identitu.

Existují **4 základní kasty**, které se dále diferencují. Původní rozdělení částečně kopírovalo funkce ve společnosti: **bráhmani** (sa. = **kněží, myslitelé**), **kšatrijové** (**vládcové, správcové, původně válečníci**), **vaišjové** (**obchodníci**), **šúdrové** (**dělníci, rolníci a řemeslníci**). Mimo kasty stojí **páriové (nedotknutelní)** – kontakt s nimi „poskvrňuje“, jsou to potomci původních obyvatel, kteří vykonávali nejnižší práce.

Diskuse

Z DĚJIN I SOUČASNOSTI

Indie

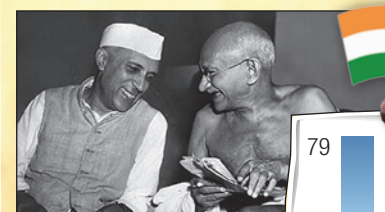
Indie, původně britská kolonie, získala samostatnost po druhé světové válce, mimořádnou roli v národně osvobozeneckém boji sehrál **Mahátma Gándhí**. Ale ani on nezabránil národní tragédii. Náboženské i národnostní rozpory přivedly Indii k jejímu krvavému **rozpadu na hinduistickou Indii a muslimský Pákistán**. Východní část území se později osamostatnila pod názvem **Bangladéš** (Poznámka: Kašmír je území nárokové Indii, Pákistánem a částečně i Čínou). ▼

Legenda:

① Indie	③ Bangladéš
② Pákistán	④ Džammú a Kašmír

Samotný **Gándhí** byl **zavražděn** členem fanatické a radikální hinduistické skupiny. Na dalším obrázku je zachycen indický premiér **Džaváharlál Néhrú** a **Mahátma Gándhí**, rok 1946. ▼

Poznámka: Při přepisu pojmů z orientálních jazyků do češtiny používáme českou transkripci zavedenou v orientalistické literatuře, a to podle publikace: *Lexikon východní moudrosti. Buddhismus. Hinduismus. Taoismus. Zen*.

Přeložil J. Filipovský et al. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-168-0.

Zákon karmy

Karmou (sa.) se rozumí čin i úmysl k činu a současně i jejich důsledky.

Jednotlivé činy nejsou izolované, karma je proto chápána jako souhrn důsledků a činů v tomto i v minulých životech. Jinými slovy, karma vytváří řetěz příčin a následků.

Karmickým zákonem je vyřešen i problém zla. Zlo a rozdílné osudy si způsobili lidé sami svým jednáním. Člověk nemusí být souzen bohem, odsoudil se totiž sám. Idea posledního soudu je zbytečná. Stejně tak odpadá otázka ospravedlnění boha vůči přítomnosti zla ve světě.

Problémy, diskuse, kritika:

Může být člověk absolutně odpovědný nejen za své činy, ale i za to, s jakými předpoklady a v jakém prostředí se narodí?

Diskuse

Koloběh znovuzrození a osvobození z koloběhu znovuzrození

Následky karmy způsobují zrození, smrt a opětovné zrození, tedy koloběh znovuzrození (sa. **samsára** = doslova „putování“, volně přeloženo jako **převtělování**, případně **reinkarnace**).

Problémy, diskuse, kritika:

Neobchází nauka o reinkarnaci skutečnost evoluce a nedegraduje význam lidské osoby?

Diskuse

Vysvobození z koloběhu životů (sa. **móksa**) lze dosáhnout jen zásadním přerušáním karmického zákona a životem ve shodě s řádem světa. Cesty k osvobození jsou různé, dají se rozdělit do několika typů, které se mohou doplňovat a překrývat. Žák je na cestě zpravidla veden duchovním učitelem, v sanskrtu označovaném jako **guru**.

- Cesta poznání (sa. **džňánamárga**, příp. **džňánajóga**): poznáním je třeba překonat nevědomost, poznat totožnost brahma a átmán a tuto objevenou totožnost uskutečnit.
- Cesta jednání, skutků (sa. **karmamárga**, **karmajóga**): člověk má jednat ve prospěch světa, plnit úkoly dané osudem, avšak současně musí své činy konat bez sobecké touhy a závislosti na světě.
- Cesta uctívání, lásky (sa. **bhaktimárga**, **bhaktijóga**): láskou k bohu, uctíváním boha oběťmi a modlitbami, ale také čistým životem se má dosáhnout blízkého vztahu k bohu či sjednocení s ním.

Dlouhou tradici má jógová cesta, cesta meditace. Jóga znamená doslova jho, a to ve smyslu připoutat se k božství. Její součástí mohou být i výše uvedené cesty.

Jóga usiluje především o sebezdokonalování člověka, může vést i k získání mimořádných schopností.

Proč nestačí jít cestou jednou, společnou? Různost cest je dána odlišností lidí:

„Lepší je vlastní stezka, byť nedokonalá, než sebedokonalější stezka druhého. Neboť cesta druhého není tvojí cestou.“

(Bhagavadgíta, III. 35) ¹

Svět – kosmologické představy

Svět prochází cyklickým děním – zrození a zánik se opakují neúprosně v určitých časových periodách, nejde však o opakování téhož, ale spíše o kvalitativní úpadek. Čas ve smyslu dějinného a osobního růstu a vývoje proto nehraje takovou roli jako v západním myšlení. Naopak, pokud se člověk nechá vtáhnout do

SOUVISLOSTI

Královská jóga

Tzv. **královská jóga** (sa. **rádžajóga**) obsahuje **osm stupňů**.

Patří k nim např. **dodržování etických zásad** (jmenovitě požadavek nenásilí, neublžování živým tvorům, sa. **ahinsá**), **nácvik určitých poloh těla, dechová cvičení, odvracení smyslu od vnějšího světa do nitra, soustředění a meditace**. Právě meditace představují nejdůležitější část, pomocí meditací vrcholí cesta dosažením vyššího stavu vědomí a poznání, který je doprovázen absolutním štěstím. **Základy královské jógy obsahuje spis Jóga súra**, který je připisován **Pataňdzalimu** ze 2. st. př. n. l. Nižší stupně, tedy tělesné pozice a ovládnutí dechu, se označují jako **hathajóga** (sa.). Na obrázku vpravo vidíte sošku **Pataňdzaliho**. ▶

POJEM

► GURU

Pojem pochází ze sanskrtu. V hinduismu a buddhismu označuje učitele a zejména duchovního vůdce. Hinduismus rozlišuje čtyři stupně – **rodíče, světský učitel, duchovní vůdce a vesmírný guru (avatára, vtělený bůh)**.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Popularita jógy v západním světě

Jóga se stala v západním světě oblíbenou tělesnou a duchovní aktivitou, obvykle bez náboženského obsahu.

Je prováděna v různých variantách, k nejrozšířenější patří **hathajóga**, která obsahuje především **cvičení tělesná** (sa. **ásana**) a **dechová** (sa. **pránájáma**). Ve svém celku jsou **cvičení zaměřena na podporu zdraví a duševní harmonie**. Jednou ze škol je **Jóga v denním životě**, na Západě ji šíří **Mahéšvaránanda** (1946), příznivce získala i u nás. Systém této školy uplatňuje prvky uvedených cest a usiluje o rozvíjení všech stránek osobnosti. Jako kontroverzní se ukazuje snaha vést žáky k uctívání Mahéšvaránandy jako náboženské autority. ²

¹ Bhagavadgíta: Zpěv vznešeného. Přeložil Rudolf Janíček. Králův Háj: Santal, 1995, s. 49. ISBN 80-901531-8-6.

² VOJTÍŠEK, Zdeněk. Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice. Praha: Portál, 2004, s. 344–348. ISBN 80-7178-798-1.

Buddhismus

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- rozhodující události ze života Siddharty Gautamy (Buddhy)
- myšlenkový a praktický postup Buddhovy cesty k osvícení
- rozšíření buddhismu ve světě

Buddhismus v pojmech

- U některých pojmů uvádíme ekvivalenty v **sanskrtu** (sa.), v jeho dialektu **páli** (pá.), dále v **tibetštině** (tib.), **mongolštině** (mong.) či **japonštině** (jap.).
- Jméno **Buddha** znamená **Probuzený** nebo **Osvícený**.
- Synonymem pro „buddhismus“ je název **Buddhovo učení** (sa. *buddhadharma*).

Buddhův život

Jméno **Buddha** obdržel za svého života **Siddharta Gautama** (sa.; *Siddhatta Gótama*, pá.; 563–483 př. n. l.). Podle tradice se narodil v Kapilavastu v rodině knížete, který vládl národu Šákjů na území dnešního Nepálu. Žil v přepychu, oženil se a měl syna, avšak ve 29 letech se rodinného štěstí i materiálního bohatství vzdal a odešel do tzv. bezdomoví. ➤

▲ Socha **Buddhy** z období 1.–2. století. Je součástí sbírek Tokijského národního muzea.

V centru tehdejšího duchovní hledání se opakovala otázka: jak uniknout z koloběhu znovuzrození, jak rozbít karmický zákon, který produkuje strast?

Siddharta aplikoval tehdy známé postupy meditace a askézy (odříkavý život), téměř zcela umrtvil tělo, až vypadal jako živá mumie. Neklidu se však zbavit nedokázal a poznání nedosáhl. Přísnou cestu odříkání proto ke zděšení ostatních opustil, avšak v hledání neustal. Ve svých 35 letech se jednoho dne usadil pod stromem („stromem osvícení“) a meditoval po sedm týdnů. Podle tradice dosáhl již během první noci úplného poznání, pro které se používá pojem **probuzení** nebo **osvícení** myslí.

Jeho nauka se nazývá **dharma** (san.; *dhamma* pá.), což v buddhismu znamená současně i **kosmický zákon** či **řád**, který byl právě Buddhou poznán a formulován.

Buddhovo učení představuje především praktickou metodu poznání, která se opírá o osobní prožitky. Odmítá oba extrémní, a to jak připoutanost ke světu, tak připoutanost k askézi, proto ji sám Buddha označil jako **střední cestu**.

Protože příznivců nového učení rychle přibývalo, založil pro ně Buddha **mnišský řád** (*sangha*, sa.), zpočátku jen mužský, později i ženský.

Buddha, jeho učení a mnišský řád se označují jako **Tři klenoty** či **Trojí útočiště**. Přijetím **Tří klenotů** a pěti etických rozhodnutí se člověk stává stoupencem Buddhym a jeho učení.

Z deseti základních etických pravidel platí pět i pro laiky, a to:

- **neubližovat** cítícím bytostem,
- **nekrást**,
- **zdržovat se** smyslné nestřídmosti,
- **zdržovat se** zraňujícího a nepravdivého mluvení,
- **nezatembňovat** mysl omamnými látkami.

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- **popsat události, které ovlivnily Buddhovo konání**
- **vysvětlit Buddhovu cestu k osvícení a vést diskusi o jeho nauce**
- **popsat některé formy buddhismu a jejich rozšíření ve světě**

SOUVISLOSTI

Buddhův asketismus *)

Zlom v životě Buddhy údajně způsobily silné zážitky, které v něm vyvolala setkání s nemocným člověkem, se starcem, s mrtvým člověkem a posléze s mnichem.

První tři symbolizovala životní strasti, a to nemoc, stáří, smrt. Jasný výraz v tváři mnicha vyjadřoval naopak jeho odpoutání od vši bolesti kolem něj.

Ačkoliv jsou některé bibliografické údaje nejisté a zpochybnitelné, je jistým faktem, že Siddharta odmítl bezstarostný život, zřekl se vnějšího světa a přidal se k potulným asketům.

*) **Asketismus je zdrženlivý způsob života.**

▲ Kamenná plastika zachycuje odchod Buddhy z královského paláce. Pochází z období 2.–3. století př. n. l. z Gandhary (oblast současného severního Pákistánu a východního Afghánistánu).

▲ **Strom osvícení** (sa. *bódhí*) v Bódhgaji – strom byl údajně vypěstován z odnože původního stromu, pod nímž dosáhl Buddha osvícení.

▲ Buddhovy sochy jsou nejčastěji ztvárněny v sedící podobě. Na obrázku je jedna z nejstarších soch Buddha v Japonsku.

SOUVISLOSTI

Kolo života (bhavačakra)

V kruhu uprostřed je pták, prase a had symbolizující nevědomost, nenasytost a nenávisť.

Druhý kruh je rozdělen – vlevo je bílá cesta lidí, kteří dobrými skutky míří vzhůru, vpravo černá cesta stahuje špatnými skutky dolů.

Další kruh zobrazuje šest říší, do nichž se může člověk znovu narodit (od pekla až po říši bohů).

Vnější kruh symbolizuje stadia znovuzrojení.

Celý kruh drží Pán smrti.

V rohu obrazu ukazuje Buddha k nebi, tedy na cestu ven z kola života.³

Buddhovo učení

Základem Buddhovy nauky jsou tzv. **čtyři ušlechtilé pravdy**. Nejdříve je předložíme v co nejjednodušší podobě, následně je rozvineme a připojíme k nim i kritické hodnocení, které lze využít k další diskusi.

Buddhovo učení můžeme ve zkratce shrnout takto:

- Život je utrpení, žádné štěstí totiž není trvalé, vždy nakonec převáží strast.
- Příčinou utrpení je žádostivost po pomíjivých jevech – žízeň po životě.
- Úplným vyhasnutím této žádostivosti lze utrpení definitivně odstranit.
- Cesta, která vede k osvobození, je cestou mravnosti, meditace a moudrosti.

Buddhova nauka se občas přirovnává k léčebnému postupu: **nemoc ▶ diagnóza nemoci ▶ nalezení léku ▶ léčba**. I proto je Buddha s nadsázkou nazýván „velkým lékařem lidstva“.

První pravda: Život je utrpení (strast)

„Toto pak je, mnichové, ušlechtilá pravda o strasti: zrození je strastné, stárání je strastné, nemoc je strastná, smrt je strastná, spojování s věcmi nemilými je strastné, odlučování od věcí milých je strastné – zkrátka: patero složek ulpívání je strastné.“¹

(Suttapitaka, Sanjuttanikája 11, Rozprava o roztočení kola života)

Buddha nás vybízí: poznejme skutečnou realitu lidského bytí! Ve svém životě sice prožíváme i radost a štěstí, avšak konečné slovo má nedokonalost, neúplnost, bolest, nemoc a smrt. Proč? Nejen lidský život, ale i všechny jevy světa jsou pomíjivé, nikde v nich nenalezneme pevnou a trvalou podstatu.

Dokonce ani naše „já“ není trvalé a je jen výslednicí nahodilých podmínek – pokud ty pomínou, pomine i „já“ (teze o **ne-já**, **anátman**, sa.; **anattá**, pá.). Jinými slovy, „já“ je jen fikce.

Může být tedy v pomíjivém světě nějaká trvalá hodnota, která by nám přinesla úplné štěstí? Nikoliv, **s pomíjivostí je proto neoddělitelně spjata utrpení**.

Problémy, kritika, diskuse:

Proti tak pesimistickému tvrzení, že život je ve své podstatě utrpení, se většina lidí intuitivně postaví. Vždyť život milujeme a usilujeme v něm o štěstí a radost, a to nejen pro sebe, ale i pro své blízké a pro všechny lidi dobré vůle! Buddha však nepopíral existenci štěstí ani možnosti libých pocitů. Touto jen zdánlivou radikalizací obnažil skutečnost, kterou v našich příjemně prožívaných životech nechceme příliš vnímat: štěstí, radost, příjemné pocity jsou jevy konečné a prchavé a nelze je trvale udržet. Nevnímat konečnou nadvládu utrpení a smrti znamená podle Buddha žít v klamu, v iluzi a v povrchní spokojenosti.

Diskuse

Druhá pravda: Příčinou utrpení je žádostivost, žízeň po životě

„Toto pak je, mnichové, ušlechtilá pravda o původu strasti: je to ona žízeň, jež vede k znovuzrození, je provázena radostí a vášní a tu a tam se něčím potěší, totiž: žízeň žádosti, žízeň vzníkání, žízeň zániku.“²

Toužíme po smyslových dojmech, po slasti a naopak po odstranění všeho nepříjemného. Toužíme po štěstí, majetku a slávě, toužíme po trvalém štěstí, či dokonce po věčnosti.

¹ Raný indický buddhismus: Základní texty východních náboženství. Vybral Dušan Zbavitel, přeložil Jan Filipický et al. Praha: Argo, 2007, s. 10. ISBN 978-80-7203-916-6. ² Tamtéž, s. 10.

³ PARTRIDGE, Christopher et al. *Lexikon světových náboženství*. Přeložil Martin Ritter. Praha: Slovart, 2006, s. 200 a 202.

Filozoficko-náboženské systémy Číny

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- určit a zdůvodnit specifický projev čínské civilizace
- osvětlit přínos zakládajících osobností konfucianismu a taoismu
- určit shody a rozdíly mezi uvedenými proudy čínského myšlení

Po prostudování této kapitoly budete znát:

- specifické rysy čínské civilizace a myšlení čínského kulturního okruhu
- významné osobnosti konfucianismu a taoismu
- charakteristické znaky uvedených proudů myšlení

Poznámka: U některých jmen nebo termínů připojujeme k české transkripci (přepisu) zavedené v orientalistické literatuře i tzv. vědeckou transkripci, která je bližší mezinárodnímu zvyklostem, a to podle již uvedeného Lexikonu východní moudrosti a podle našeho předního sinologa Oldřicha Krále (viz literatura).

Charakteristika čínské civilizace

Odlišný a specifický způsob myšlení čínského kulturního okruhu je dán mnoha okolnostmi, mimo jiné i **možnostmi jazyka a znakového písma**.

漢字

▲ Znaky písma tradiční čínštiny

V úvahu musíme vzít i specifické rysy čínské civilizace. Ta se vyvíjela přibližně od 3. tisíciletí př. n. l. **izolovala** a přitom kontinuálně bez výraznějších kvalitativních skoků, a to až do 20. století n. l. Sama sebe vnímala jako **Říši středu**, tedy střed světa.

Silný vždy byl a je **tradicionalismus**, který se projevuje úctou k tradici a historii, k předkům i rodině. Kult předků se praktikuje dodnes a patří k základním projevům čínské zbožnosti. Náboženskými rysy se vyznačují i rituály a obřady spjaté s významnými událostmi života a s oslavami svátků ročního cyklu.

Až do 17. století si Čína držela technický a kulturní náskok před Evropou. Teprve až v následujících staletích se daný společenský systém stal brzdou pokroku a konfrontace se světem za čínskou zdí nesmlouvavě obnažila zaostalost čínské civilizace.

Čínské hospodářství se zakládalo na zemědělství závlahového typu. Náročné stavby i velká rozlehlost a lidnatost vyžadovaly jak sjednocenou Čínu se silnou centrální vládou a úřednickým aparátem, tak smysl pro kolektivní cítění a rodinnou soudržnost. Zde je třeba vidět příčiny dalších specifik: tendence k **despotismu**, **byrokratismu**, **kolektivismu** a **patriarchalismu**. Tyto rysy tlumily rozvoj individuální svobody, problematika lidských práv nebyla v Číně až do 20. století otevřena.

Život zemědělce byl bezprostředně spjat s **přírodou**. Vznikla zajímavá představa: úroda či naopak neúroda a přírodní pohromy byly dávány do souvislosti se způsobem vlády panovníka. Vláda dobrá a spravedlivá uváděla lidskou společnost do harmonie s přírodou. Panovníkovi tím byl dán mandát k vládnutí přímo od „nebes“. V opačném případě měl lid právo vládce svrhnout.

Čínští mudrci nepátrali po podstatě věcí, po obecných a abstraktních významech. **Více než co je to je zajímavé jak se to děje.** Místo otázky „co je pravda“ se ptali „kudy vede cesta?“¹ Více než hledání podstaty života je vzrušovala otázka, jak žít ve shodě s řádem „nebes“, přírody, společnosti i s vlastní přirozeností. Centrem pozornosti různých škol se proto staly problémy antropologické, především pak otázky etické a politicko-sociální, tedy otázky lidské praxe.

Odpovědi na uvedené otázky a problémy však souvisely i s určitými filozofickými a náboženskými představami, které se přísně neoddělovaly. Proto také používáme název **filozoficko-náboženské systémy**.

K významným zdrojům čínského myšlení patří **pět klasických knih**: *Kniha proměn*, *Kniha dokumentů*, *Kniha písní*, *Kniha obřadů* a *Letopisy jara a podzimu*. Zvláštní postavení má především *Kniha proměn*.

V dějinách Číny byla a jsou nejvlivnější dvě učen: **konfucianismus** a **taoismus**. Do Říše středu však pronikl i **mahájánový buddhismus**, na jehož základě vznikly jeho čínské modifikace. Dodnes je ve východní Asii rozšířený intelektuálně náročnější **čchan-buddhismus** a lidovější **škola čisté země**.

SOUVISLOSTI

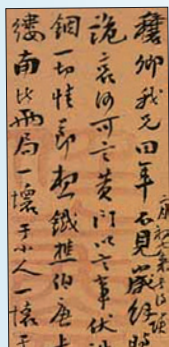
Znakové písmo

Ve všech dialektech (nářečích) čínštiny se používá jednotné znakové písmo, které tím přebírá integrující, sjednocující funkci. Jinými slovy, přes odlišnou výslovnost se Číňané odlišných nářečí dorozumí písemnou formou. Největší slovníky obsahují desítky tisíc znaků, většina se však nevyužívá. Přesto je jejich počet vzhledem k evropským jazykům mnohonásobně vyšší. Na pevninské Číně a v Singapuru se používají zjednodušené čínské znaky (zavedené po reformě ve 20. st.), na Tchaj-wanu a v Hongkongu se nadále uplatňují znaky tradiční, složitější.

V tradičních textech se znaky zapisovaly do sloupců shora dolů a sloupce zprava doleva. V moderních textech se písmo řadí jako v latince, tedy v řádcích zleva doprava a řádky se kladou shora dolů.

Charakter jazyka významně determinuje (podmiňuje) i způsob myšlení, což u čínštiny platí dvojnásob.

Je proto mnohem náročnější odkrývat smysl textů i jednotlivých slov. Složitá je rovněž i transkripce (přepis) textů do latinky.

Na obrázku vidíte ukázkou části čínského rukopisu. ▲

▲ Velká čínská zeď.

Rozšiřující informace k pojmu: **Říše středu**. Ve vyhledávači (např. [Google](#)) zadejte název pojmu.

¹ KRÁL, Oldřich. *Čínská filosofie: Pohled z dějin*. Lásenice: Maxima, 2005, s. 38. ISBN 80-901333-8-X.

Na území Tibetu se rozvíjel tzv. **tibetský buddhismus** (viz kapitola **Buddhismus**, str. 87). Klíčovou roli v Číně však hrál až do počátku 20. století **konfucianismus**.

Od 30. let 20. století čínský prostor postupně ovládla zvláštní marxistická verze, tzv. **maoismus**. Komunistická strana je totalitní politickou silou i v současnosti.

Podle oficiálních údajů žije dnes v Číně 200 milionů buddhistů, 160 milionů taoistů a 40 milionů křesťanů. Neoficiální odhady hovoří až o dvojnásobku křesťanů. Současná čínská politika proklamuje podporu náboženství, skutečnost je však složitější, zvláště pak pro náboženské skupiny nepohodlné režimu.¹

Kniha proměn

Kniha proměn (I-ťing, Yijing, čín.) je souborem více textů. Nejstarší vrstva textů pochází z 18. století př. n. l.

Kniha většinou sloužila k věštění a k magickým praktikám, uplatnění našla i v lékařství. Věštění je v Číně populární dodnes. Komentáře **Knihy proměn** jsou však také pokusem o filozofický výklad přírody a života. Kniha se těší velké vážnosti v taoismu i konfucianismu.

Základem **Knihy proměn** je **nauka o jin a jangu**, o dvou protikladných silách či vesmírných energiích, jejichž vzájemným proměňováním vznikají veškeré věci i jevy, a to v přírodě i lidském životě. Do člověka jako mikrokosmu se promítají kosmické síly.

Konfucianismus

Konfucianismus představuje myšlenkový systém, který v Číně až do 20. století výrazným způsobem určoval život rodinný, společenský a politický. Silný vliv měl a má i v Koreji a Japonsku.

Základní texty konfucianismu tvoří **Čtyři knihy: Konfuciovy Hovory, Menciovy Spisy, Velké učení a Doktrína středu**. Čínský filozof, politik a státník **Konfucius** využil a nově formuloval i myšlenky klasických knih. **Jádro konfucianství tvoří především otázky společenské praxe a etiky**. Při výkladu se zaměříme především na myšlení Konfucia.

Konfucius – život, doba, dílo

Konfucius je polatinštěné čínské jméno **Kchung-fu-c'**, což znamená **Mistr rodu Kchung** (Mistr Kong, Kongzi).

Má-li některý rys obzvlášť přiblížit Konfuciovu osobnost, pak je to **jeho touha učit se a vzdělání předávat dalším**. V Konfuciovi se tak slučuje poslání učence a pedagoga s obecnou lidskou touhou stát se lepším. ▶

„I když jsem jen se třemi lidmi, vždy se mohu od nich něčemu přiučit. Vyberu si dobré vlastnosti, které budu moci napodobit, a špatné, které mě poučí, co u mne vyžaduje nápravu.“

(Hovory VII.21)²

„Pravil Mistr: Když mi bylo patnáct let, oblíbil jsem si učení. Když mi bylo třicet let, pevně jsem zakotvil. Když mi bylo čtyřicet let, netrpěl jsem již pohybností. V padesáti jsem znal zákony nebes. V šedesáti jsem jim naslouchal ochotným uchem. V sedmdesáti mohl jsem jít za příkazem svého srdce, neboť to, po čem jsem toužil, nepřekračovalo již hranice práva.“

(Hovory, II.4)³

SOUVISLOSTI

Principy Jin a Jang

Jin (yin, čín.) je principem pasivním. Zahrnuje **moment přijímající, ženský, tmavý a měkký**. V přírodě **představuje zemi a poddajnost**; původně označoval neosvětlenou severní stranu hory.

Jang (yang, čín.) je naopak **principem aktivním**. Obsahuje **prvek tvořivý, mužský, světlý a tvrdý**. V přírodě je **vyjádřen nebesy a silou**; původně označoval jižní osvětlenou stranu hory.

Střet těchto polárních sil nevede k likvidaci jedné z nich, ale způsobuje spíše jejich vzájemnou proměnu.

Graficky se jin a jang znázorňují jako **čára přerušovaná (jin)** a **plná (jang)**. Kombinací se vytvářejí **trigramy a hexagramy** (podle počtu čar).

Trigramy symbolizují přírodní síly a současně nějaké významy v lidském životě (např. tři plné čáry představují v přírodě nebesa, v lidském životě sílu). ▶

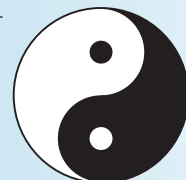
Trigram Čchien

Hexagramy vyjadřují určité situace, události, vztahy a souvislosti.

SOUVISLOSTI

Monáda

Jednotu a proměnu světa velmi dobře vystihuje **symbol monády** – kruh s tmavou a světlou plochou. Vzájemnou komplementaritu a dynamickou proměnu polárních sil vyjadřuje nejen „esovitá“ hranice mezi nimi, ale i tmavý a světlý bod uprostřed protikladného principu, jenž je počátkem nastupující opačné síly. Jedna síla na vrcholu svého rozvoje již obsahuje zárodek síly druhé. Symbol vyjadřuje současně nejen jednotu světa, ale i jeho dynamiku a harmonii.

OSOBNOST

Konfucius

Konfucius (asi 551–479 př. n. l.) pocházel sice z urozené, ale chudé rodiny, která žila ve státě Lu na severu Číny. Založil školu, shromáždil kolem sebe talentované žáky a začal je vzdělávat, z některých se stali významní učenci. Sám Konfucius pracoval jistou dobu jako státní úředník, pak putoval mezi jednotlivými státy, pro své představy však nikde nezískal podporu. Po návratu domů se vrátil ke svému učitelskému poslání.

1 ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Na nových stezkách ducha: Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 34. ISBN 978-80-7429-060-2. PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*. Přeložil Martin Ritter. Praha: Slovart, 2006, s. 403–406. ISBN 80-7209-796-2. KÜNG, Hans. *Po stopách světových náboženství*. Přeložili Eva Lajkepová a Pavel Kolmačka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 139–145. ISBN 80-7325-059-4.

2 KONFUCIUS. *Rozpravy: Hovory a komentáře*. Přeložil Vincenc Lesný, Jaroslav Průšek. Praha: Odeon, 1995, s. 111. ISBN 80-204-0295-0.

3 Tamtéž s. 87.